

INES MEDIĆ*

NAJBOLJI INTERES DJETETA U EUROPSKIM PREKOGRANIČNIM PREDMETIMA

1. UVOD

“Reformirati svijet znači reformirati metode odgoja djece”, riječi su Henryka Goldszmita, poznatijeg pod pseudonimom Janusz Korczak.¹ Riječ je o jednom od prvih, a vjerojatno i najpoznatijem zagovorniku prava djeteta koji je vlastitim životom podupro svoja uvjerenja. Pitanje poštovanja prema djetetu jedna je od najčešćih tema svih njegovih djela. Smatrao je pogrešnim odnositi se prema djeci s imalo manje poštovanja nego prema odraslima. “Čini se da postoje dva života. Jedan ozbiljan i ugledan, drugi strpljivo toleriran, manje vrijedan. Mi govorimo: buduća osoba, budući radnik, budući građanin. Da će djeca biti, da će uistinu stvarno početi biti ozbiljni jednom u budućnosti.”² Takav odnos prema djeci smatrao je nepravdom s obzirom na to da su upravo djeca budućnost čovječanstva.

Utješna je činjenica da Korczakov život nije uzalud žrtvovan. Uvažavanje načela “najboljeg interesa djeteta” danas čini temelj gotovo svih pravnih poredaka u svijetu. Tome su uvelike doprinijeli: Deklaracija o pravima djeteta iz 1959. godine³ kao prvi pravni akt koji

* Dr. sc. Ines Medić, izvanredna profesorica, Katedra za međunarodno privatno pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu.

¹ Janusz Korczak (1878. (1879.) (ovisno o izvoru) – 1942.) bio je poljski židov, edukator, autor dječjih knjiga i pedijatar. Vjerovao je u puno dostojanstvo djece (“najstariji proletarijat na svijetu”) i njihovu potrebu za ljubavlju i poštovanjem. Živio je u Varšavi, gdje je osnovao dom za napuštenu židovsku djecu. Kao upravitelj doma formirao je svojevrstnu dječju republiku s dječjim parlamentom, sudom i novinama. Tijekom 1930-ih vodio je vlastiti radio program putem kojeg je promovirao i popularizirao prava djece. Kada su Nijemci formirali Geto 1940. godine Dom su preselili tamo. Nakon mnogo godina provedenih kao upravitelj doma za napuštenu djecu odbio je slobodu koju su mu Nijemci nudili i ostao s djecom (njih gotovo 200) kada su iz Geta preseljeni u koncentracijski logor Treblinka. Svoj život, zajedno s djecom, skončao je u koncentracijskom logoru.

² Citirano prema: Hammarberg (2008).

³ Deklaracija o pravima djeteta, usvojena na Općoj skupštini UN-a Rezolucijom 1386 (XIV) od 10. prosinca 1959.

uvodi “najbolji interes djeteta”⁴ te, osobito, Konvencija UN-a o pravima djeteta iz 1989. godine,⁵ koja načelo “najboljeg interesa djeteta” proteže na sve odluke koje utječu na djecu.

S obzirom na to da 20 i više godina nakon donošenja Konvencije mnoga pitanja u vezi s njezinom primjenom i dalje nisu do kraja razjašnjena te da je s tim u vezi Odbor za prava djeteta⁶ donio cijeli niz općih komentara pojedinih članaka Konvencije, uključujući i čl. 3. koji se odnosi na najbolji interes djeteta,⁷ u daljnjem tekstu usredotočit ćemo se na načelo najboljeg interesa djeteta i to najprije kao temeljno načelo tumačenja, a potom kao pravni standard. Nakon toga razmotrit ćemo ulogu načela najboljeg interesa djeteta unutar pravnog okvira prava djece u EU-u, a potom i ulogu Suda EU-a u ostvarivanju tog načela te pripadajuću sudsku praksu.

2. NAČELO NAJBOLJEG INTERESA DJETETA KAO TEMELJNO NAČELO TUMAČENJA

Kao što je već spomenuto, načelo najboljeg interesa uvela je tek Konvencija o pravima djeteta iz 1989. godine⁸ i to kako čl. 3. (pravo da se slijedi djetetov najbolji interes), tako i čl. 12. (pravo na slobodno izražavanje svojih stavova i obveza da oni budu uzeti u obzir). To se načelo spominje u još nekoliko članaka Konvencije. Tako npr. u vezi s odvajanjem djeteta od roditelja (čl. 9.), zajedničkom roditeljskom skrbi (čl. 18.), udomljavanjem (čl. 20.), posvojenjem (čl. 21.), lišenjem slobode (čl. 37.) te maloljetničkom delinkvencijom (čl. 40.).

⁴ Tako: u čl. 2. navodi da “pri donošenju zakona najbolji interes djeteta mora biti temelj promišljanja”, u čl. 7. ističe da “najbolji interes djeteta mora biti vodeći princip onima koji su odgovorni za obrazovanje i usmjeravanje djeteta”, dok u čl. 8. navodi da “djeca u svim situacijama moraju biti među prvima koji će dobiti zaštitu i olakšanje”.

⁵ Konvencija o pravima djeteta, usvojena na Općoj skupštini UN-a Rezolucijom br. 44/25 od 20. studenog 1989. godine, stupila na snagu 2. rujna 1990. godine, u skladu s čl. 2., 1577 UNTS 3, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, broj 15/1990, Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 12/1993, 20/1997.

⁶ Odbor za prava djeteta (Committee on the Rights of a Child – CRC) tijelo je sastavljeno od 18 nezavisnih stručnjaka koji prate primjenu Konvencije o pravima djeteta u državama članicama. Ujedno prati i primjenu dvaju fakultativnih protokola, o uključenosti djece u oružane sukobe te o trgovini djecom, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji. Dana 19. prosinca 2011. godine Generalna skupština UN-a odobrila je i treći Fakultativni protokol o načinu komunikacije, kojim se djetetu kao individui omogućava da podnese prijavu vezano uz kršenje njegovih prava na temelju odredaba Konvencije ili drugih fakultativnih protokola. Treći Fakultativni protokol otvoren je za potpisivanje u prosincu 2012., a stupit će na snagu nakon što ga ratificira deset država članica UN-a. <http://www.ohchr.org/en/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>.

⁷ Opći komentar br. 14 (2013) o pravu djeteta da njegovi najbolji interesi moraju imati prednost Odbor za prava djeteta (čl. 3., st. 1.), CRC/C/GC14, 29. svibnja 2013.

⁸ Konvencija o pravima djeteta ima ukupno 54 članka. U Preambuli Konvencije pojašnjeni su pozadina i razlozi njezina donošenja. Najbitnijima se smatraju čl. 1.–41. jer definiraju pojam djeteta (osoba do osamnaeste godine života) te obveze država ugovornica. Više o samoj Konvenciji vidjeti u: Hrabar (2006) 225.–238.

Ovaj naizgled neutralan tekst, koji *prima facie* samo navodi katalog prava djeteta, zapravo uvodi radikalnu promjenu u poimanje statusa djeteta. Od objekta kojemu je potrebna pažnja i zaštita, uvođenjem načela najboljeg interesa djeteta, dijete postaje subjektom prava. Dijete ima pravo biti pozvano da sudjeluje u procesu odlučivanja o vlastitu životu i ima pravo izraziti vlastito mišljenje. To je ujedno i najspektakularnija inovacija Konvencije o pravima djeteta jer uvodi koncept u kojem dijete u skladu sa svojim razvojnim sposobnostima (*evolving capacity*),⁹ dobi i zrelosti ima pravo sudjelovanja u odlukama koje se tiču njega samog i života njegove obitelji. Drugim riječima, dijete postaje aktivan dionik u vlastitu životu.

Za razliku od drugih spomenutih odredaba kojima se *stricto sensu* konstituiraju subjektivna prava djeteta, čl. 3. nema takvu ulogu, nego je zamišljen kao načelo tumačenja (*principle of interpretation*) koje je potrebno uzeti u obzir u svim "aktivnostima" koje se odnose na djecu i koje garantira da će se sve odluke kojima se utječe na život djece donijeti u skladu s ovim načelom.¹⁰ U tom smislu, odredba čl. 3. zapravo ima ulogu tzv. krovne odredbe (*umbrella provision*) koja najbolji interes djeteta čini općim načelom kojemu je podložno tumačenje svih odredaba Konvencije.¹¹

Ipak, to ne treba tumačiti na način da postoji hijerarhija među pravima navedenim u Konvenciji, nego na način da su "sva prava predviđena Konvencijom "u najboljem interesu djeteta" te da nijedno pravo ne smije biti kompromitirano negativnom interpretacijom najboljeg interesa djeteta".¹²

S obzirom na to da je načelo najboljeg interesa djeteta relativno novo u europskim pravnim sustavima u kojima je dugo prevladavao koncept "dobrobiti djeteta",¹³ još postoje nejasnoće u vezi s njegovim dosegom. Osobito st. 1. čl. 3., kao najvažnija odredba, može se u potpunosti razumjeti tek detaljnim razmatranjem njegova sadržaja.

Čl. 3. st. 1. navodi sljedeće: "U svim aktivnostima koje se odnose na djecu, bez obzira poduzimaju li ih javne ili privatne institucije socijalne skrbi, sudovi, upravna ili pravosuđna tijela, najbolji interesi djeteta trebaju imati prednost."

⁹ Tako čl. 5. Konvencije o pravima djeteta. Ovom odredbom Konvencija zapravo upućuje na to da dijete ne poima kao "odraslog u malom", nego kao ljudsko biće u razvoju kojemu je na različitim stupnjevima razvoja potrebna različita razina usmjerenja, zaštite i sudjelovanja. Kao što je jasno navedeno u spomenutom članku, usmjerenje i vođenje imaju ulogu kompenzirati nedostatak znanja, iskustva i razumijevanja od strane djeteta, što znači da bi se s razvojem djeteta trebala povećavati njegova autonomija, a smanjivati utjecaj roditelja ili zakonskih skrbnika. Više o tome vidjeti u: Zermatten (2010) 4.–5., Landsdown (2004).

¹⁰ Tako: Zermatten (2010) 16.

¹¹ Hammarberg (2008) 1.

¹² Tako: Opći komentar br. 14 (2013) 3., t. 4.

¹³ Vidjeti: Hrabar (2006) 237., Hrabar (1998) 277.

Dakle, čl. 3. st. 1. Konvencije nisu striktno određena područja u okviru kojih treba poštovati načelo najboljeg interesa djeteta, nego se ono proteže na “svaku instituciju i svakog pojedinca koji postupi s određenim djetetom (ili grupom djece),¹⁴ bez obzira na to mora li donijeti neku formalnu odluku o djetetu ili tek zbrinuti dijete”.¹⁵

Detaljnijom analizom čl. 3. st. 1. Konvencije, posebice dijela “u svim aktivnostima koje se odnose na djecu”, vidljivo je da se u “aktivnosti” ubrajaju doslovno sve aktivnosti vezane uz dijete ili djecu kao što su: akti, ponašanja, prijedlozi, usluge, postupci i druge mjere. Međutim, izrazom “koje se odnose” krug tih aktivnosti dodatno je proširen, u smislu da uključuje ne samo aktivnosti koje se izravno odnose na dijete, djecu kao grupu ili djecu općenito (npr. zdravlje, skrb ili obrazovanje), nego i aktivnosti koje se neizravno odnose na dijete, djecu kao grupu ili djecu općenito (npr. zaštita okoliša, prijevoz i sl.).¹⁶ Drugim riječima, navedeni izraz treba tumačiti ekstenzivno, uz opasku da u vezi s aktivnostima koje se tek neizravno odnose na djecu, proces utvrđivanja najboljeg interesa djeteta ne bi trebao podlijegati istom stupnju intenziteta i formalnosti kao u slučaju donošenja mjera koje se izravno odnose na djecu.¹⁷ “Djecom” se smatraju sve osobe mlađe od 18 godina koje se nalaze na teritoriju države ugovornice Konvencije,¹⁸ s time da množina upućuje na to da se st. 1. čl. 3. primjenjuje ne samo na dijete kao individuu, nego i na djecu kao grupu i djecu općenito. Hoće li u konkretnom slučaju primarnu ulogu imati najbolji interes djeteta kao individue ili najbolji interes djece kao grupe ili će se ti interesi međusobno uvjetovati, ovisit će o tome o kojoj je aktivnosti riječ.¹⁹

Kao institucije na koje se ova obveza odnosi, čl. 3. st. 1. Konvencije navodi “javne ili privatne institucije socijalne skrbi, sudove, upravna ili pravosudna tijela”. Međutim, detaljnija analiza upućuje na zaključak da je intencija donositelja Konvencije i u ovom segmentu bila usmjerena na ekstenzivno tumačenje. Naime, pod pojmom “javne ili privatne institucije socijalne skrbi” podrazumijevaju se sve institucije čiji rad i odluke imaju učinak na djecu i ostvarivanje njihovih prava. Stoga taj izraz uključuje i institucije koje se bave ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, a također i institucije koje se bave temeljnim ljudskim pravima i slobodama; neovisno o tome je li riječ o javnim ili privatnim te profitnim ili neprofitnim

¹⁴ Dodala I. Medić.

¹⁵ Hrabar (2006) 235.

¹⁶ Opći komentar br. 7 (2005) o provedbi dječjih prava u ranom djetinjstvu, Odbor za prava djeteta, CRC/C/GC/7/Rev. 1, 20. rujna 2006., str. 6., t. 13.(b).

¹⁷ Opći komentar br. 14 (2013) 7., t. 20. i 21.

¹⁸ Tako: čl. 1. i 2. Konvencije o pravima djeteta.

¹⁹ Tako npr. UN-ov Odbor za prava djeteta u odnosu na djecu starosjedilaca (*indigenous children*) posebno ističe da je najbolji interes djeteta zamišljen i kao individualno i kao kolektivno pravo te da njegova primjena na navedenu djecu kao grupu zahtjeva i razmatranje veze tog prava djeteta s njegovim kolektivnim kulturnim pravima. Vidjeti: Opći komentar br. 11 (2009) o djeci starosjedilačkog podrijetla i njihovim pravima prema Konvenciji, Odbor za prava djeteta, CRC/C/GC/11, 12. veljače 2009., str. 7., t. 30.

institucijama. I pojam “sudovi” u kontekstu odredaba Konvencije obuhvaća mnogo više od klasičnog tumačenja navedenog izraza. Tako uključuje tijela koja vode sve sudske postupke, na svim instancama, neovisno o tome vode li ih suci profesionalci ili suci laici, a također i o tome o kojoj je vrsti postupka riječ. Stoga uključuje i tijela koja vode postupak mirenja, koncilijacije ili arbitraže.²⁰ “Upravnim tijelima” u smislu Konvencije smatraju se sva upravna tijela u čiji djelokrug poslova spada donošenje odluka kojima se odlučuje o djeci. Konačno, proširenjem obveze primjene načela najboljeg interesa djeteta i na zakonodavna tijela jasno je artikuliran zahtjev da pravo djeteta, odnosno djece kao grupe, da njihov najbolji interes ima prednost pred drugim interesima mora biti izriječno uključeno u cjelokupno relevantno zakonodavstvo,²¹ a ne samo u zakone koji se odnose isključivo na djecu.²²

Tumačenje sadržaja pojma “najbolji interesi djeteta” zahtijeva još veću pozornost. Naime, sam koncept je zamišljen kao vrlo fleksibilna i adaptabilna kategorija koju bi trebalo definirati individualno, u kontekstu specifičnih okolnosti konkretnog djeteta ili djece kao grupe, a u ovisnosti o osobnim okolnostima, situaciji i potrebama djeteta, odnosno djece kao grupe.²³ Dakle, u individualnim predmetima mora se procjenjivati u svjetlu specifičnih okolnosti vezanih uz to dijete, a u kolektivnim predmetima mora se procjenjivati u svjetlu okolnosti vezanih uz tu grupu djece i djecu općenito. Načelo najboljeg interesa djeteta trebalo bi uzeti u obzir u svim stvarima koje se tiču djece, a osobito u svrhu identificiranja rješenja koja su u najboljem interesu djeteta. Drugim riječima, države ugovornice imaju obvezu jasno se odrediti o tome što smatraju najboljim interesom djece kao grupe, a osobito djece koja se nalaze u posebno ranjivoj situaciji. Najveći nedostatak navedenog načela proizlazi iz iste osnove kao i njegove prednosti, a to je fleksibilnost. Nažalost, nije rijetkost da se načelo najboljeg interesa djeteta tumači na način da podržava rasizam ili druge neprihvatljive pojave.²⁴ Stoga je iznimno bitno postojanje odgovarajućeg mehanizma praćenja njegove primjene u praksi.

Konačno, analizom posljednjeg dijela odredbe st. 1. čl. 3. Konvencije o pravima djeteta dolazi se do zaključka da izraz “mora imati prednost” treba tumačiti na način da države članice nemaju mogućnost diskrecije, već da u svim aktivnostima najbolji interes djeteta mora imati prednost.²⁵ To, međutim, ne znači da će najbolji interes djeteta uzurpirati sve druge in-

²⁰ Vidjeti: Opći komentar br. 14 (2013) 9., t. 27.

²¹ “Consideration of the best interests of the child should be built into national plans and policies for children and into workings of parliaments and government (...)” Tako: Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child, 3rd revised ed., UNICEF, 2007., 36.

²² Opći komentar br. 14 (2013) 9., t. 31.

²³ Opći komentar br. 14 (2013) 9., t. 32.

²⁴ Opći komentar br. 14 (2013) 9., t. 34.

²⁵ Iznimka je predviđena samo u slučajevima koji se odnose na posvojenje, gdje je “najbolji interes djeteta” dodatno pojačan zahtjevom da najbolji interes djeteta ima primat, a ne samo prednost. Odatle slijedi da će u slučajevima koji se tiču posvojenja najbolji interes djeteta imati presudnu ulogu i apsolutnu preva-

terese. Naprotiv, ovakva terminologija implicira da će najbolji interes djeteta često biti jedan od konkurirajućih interesa koje je potrebno uzeti u obzir.²⁶ Ako je u konfliktu s interesima druge djece ili djece općenito, potrebno ga je prosuđivati fleksibilno, u smislu pronalaženja odgovarajućeg kompromisa koji će uzeti u obzir interese svih stranaka. Isto vrijedi i u slučaju konflikta interesa djeteta s interesima drugih stranaka, s time da u ovom slučaju, ako nije moguće pronaći zadovoljavajući kompromis, prednost treba dati najboljem interesu djeteta.²⁷

3. NAČELO NAJBOLJEG INTERESA DJETETA KAO PRAVNI STANDARD

Načelo najboljeg interesa kao pravni standard²⁸ ima dvojako značenje, kako materijalno-pravnog tako i postupovnog standarda.²⁹

Kao materijalno-pravni standard, načelo najboljeg interesa djeteta predstavlja garanciju da će najbolji interes djeteta uvijek biti uzet u obzir pri donošenju odluke koja se odnosi na dijete ili grupu djece. Stoga je obveza država ugovornica predvidjeti odgovarajuće mehanizme osiguranja da svi oni koji donose odluke koje utječu na djecu tijekom postupka donošenja odluke razmotre i pitanje najboljeg interesa djeteta.

Kao postupovni standard predstavlja garanciju da će ovo načelo biti primijenjeno kad god se odlučuje o konkretnom djetetu ili grupi djece. Ono nalaže da se u procesu donošenja odluke pažljivo razmotre mogući učinci takve odluke na odnosno dijete ili djecu te da se pri donošenju odluke tim učincima dade prednost u odnosu na neke druge interese.

3.1. Načelo najboljeg interesa djeteta kao materijalno-pravni standard

Prema Općem komentaru (UN) čl. 3. st. 1. Konvencije o pravima djeteta,³⁰ elementi koje bi, pri određivanju najboljih interesa djeteta svakako trebalo uzeti u obzir jesu: djetetu

gu u odnosu na sve druge eventualno konkurirajuće ili suprotstavljene interese. Tako čl. 21. Konvencije o pravima djeteta. Isto i čl. 23. st. 2. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Više o tome vidjeti u: Van Bueren (2007) 32.

²⁶ "It would not be desirable for the interest of the child to be superior to all other interests. That would establish a republic of children – not in the sense that Korzack understood it – but it would result in placing the child on a symbolic pedestal. Such a situation would endanger the existing protections to which each child is entitled and could cause irredeemable damage to enjoyment of the rights of the child." Zermatten (2010) 12.

²⁷ Opći komentar br. 14 (2013) 10., t. 39.

²⁸ Pravni standard može se definirati kao normativni pojam koji mijenja svoj konkretni sadržaj u ovisnosti od konkretnog slučaja, a ipak u suštini ostaje isti.

²⁹ Tako: Zermatten (2010) 7.

³⁰ Vidjeti bilj. 7.

tovi stavovi, djetetov identitet, očuvanje obitelji i rodbinskih veza, kvaliteta skrbi, zaštite i sigurnosti djeteta, ranjivost djeteta, pravo na zdravlje te pravo na obrazovanje.

S obzirom na čl. 12. Konvencije o pravima djeteta, dijete ima pravo na izražavanje vlastita mišljenja u vezi s bilo kojom odlukom koja na njega utječe. Činjenica da je riječ o malom djetetu ili djetetu u osobito ranjivoj životnoj situaciji ne bi smjela utjecati na mogućnost djeteta da iznese svoje mišljenje. Na koji će se način to mišljenje pribaviti te njegov ukupan značaj ovisit će, naravno, o dobi i zrelosti djeteta.

Jednako tako, a s obzirom na čl. 8. Konvencije o pravima djeteta, pri razmatranju djetetova najboljeg interesa mora se uzeti u obzir i njegov identitet. Iako djeca kao grupa dijele neke univerzalne potrebe, izražavanje tih potreba ovisi o brojnim osobnim, fizičkim, socijalnim i kulturnim aspektima, uključujući i razvojne sposobnosti svakog pojedinog djeteta. Pitanje uvažavanja djetetova identiteta osobito će biti značajno pri određivanju zaštitnih mjera kao što su skrbništvo, udomljavanje ili posvojenje.³¹ Ipak, poštovanje kulturnog identiteta nipošto ne znači da je, u ime zaštite kulturnog identiteta djeteta, prihvatljivo dopustiti donošenje odluka kojima se sustavno niječu prava zagarantirana Konvencijom o pravima djeteta.

Nadalje, posebno mjesto zauzima očuvanje obitelji i rodbinskih veza. Stoga nijedno razmatranje najboljeg interesa djeteta ne smije proći bez utvrđivanja njegova najboljeg interesa u kontekstu eventualne separacije djeteta od roditelja. To tim više što pravo na obiteljski život nije samo jedan od elemenata ove analize, nego i samostalno pravo djeteta, izrijeком utvrđeno čl. 16. Konvencije o pravima djeteta. Pritom, sukladno čl. 5. navedene Konvencije, izraz "obitelj" treba tumačiti u širem smislu, na način da uz biološke roditelje uključuje i posvojitelje ili udomitelje te, gdje je to moguće, i članove proširene obitelji. Imajući u vidu ozbiljnost i potencijalne posljedice razdvajanja obitelji na dijete, takvu bi mjeru trebalo biti moguće poduzeti isključivo onda kad djetetu prijete neposredna opasnost ili kao posljednju u nizu mjera zaštite djeteta, kad nijedna blaža mjera nije ostvarila željeni učinak. Ekonomski razlozi³² ili invaliditet djeteta ili roditelja³³ ne bi trebali biti osnovom za njihovo razdvajanje, osim u slučaju kad pomoć koja je nužna za očuvanje obiteljske zajednice nije dovoljno učinkovita, u smislu izbjegavanja rizika od zanemarivanja djeteta ili rizika za djetetovu sigurnost. Takvu prosudbu trebao bi donijeti, po mogućnosti, multidisciplinarni tim. U slučajevima u kojima je prevagnula odluka o izdvajanju

³¹ Opći komentar br. 14 (2013) 13., t. 57.

³² "(...) Financijsko i materijalno siromaštvo ili uvjeti, izravno i isključivo povezani s takvim siromaštvom, nikada ne smiju biti jedno opravdanje za izdvajanje djeteta iz roditeljske skrbi, prihvaćanje djeteta u sustav alternativne skrbi ili pak za sprečavanje njegove reintegracije, već takvu situaciju treba promatrati kao upozorenje za potrebu pružanja odgovarajuće potpore obitelji." (t. 15.), Smjernice za alternativnu skrb o djeci, Rezolucija Opće skupštine, A/RES/64/142 od 24. veljače 2010.

³³ Tako čl. 23. st. 4. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom (2006), 2515 UNTS 3, Narodne novine, broj 6/2007.

djeteta iz obiteljske zajednice potrebno je osigurati očuvanje veza između djeteta i njegove uže i šire obitelji, osim ako je to u suprotnosti s najboljim interesom djeteta.³⁴

Kad je riječ o skrbi, zaštiti i sigurnosti djeteta vrijedi isti princip kao i pri razmatranju obiteljskih veza. Potrebno ih je tumačiti u najširem mogućem smislu. Dakle, ne samo kao zaštitu djeteta od opasnosti, nego u vezi s osiguranjem djetetove dobrobiti i razvoja. To uključuje djetetove temeljne materijalne, fizičke, obrazovne i emocionalne potrebe, a također i potrebu za privrženosti i sigurnošću. Stoga, prosudba najboljeg interesa djeteta beziznimno mora uključivati prosudbu svih navedenih faktora i stupnja njihove ostvarenosti te, u odnosu na eventualnu novu odluku, prosudbu mogućih budućih rizika i štete ili drugih opasnosti za djetetovu sigurnost.³⁵

Analiza najboljeg interesa djeteta nedvojbeno bi trebala uključiti i evaluaciju bilo koje situacije koja dijete dovodi u osobito ranjivu poziciju, kao npr. invalidnost, pripadnost nekoj manjini, izbjeglištvo, izloženost nasilju i slično. U tom slučaju, uz razmatranja vezana uz uživanje svih prava predviđenih Konvencijom o pravima djeteta, dio analize svakako je potrebno posvetiti i normama kojima se uređuju temeljna prava tih kategorija osoba.³⁶ Pri tome je osobito potrebno imati u vidu da najbolji interes konkretnog djeteta ne mora korelirati s najboljim interesima djece kao grupe u vezi s tom istom situacijom. Stoga je odluku potrebno donijeti imajući u vidu konkretno dijete i njegovu jedinstvenost, a uzimajući u obzir njegovu povijest i rješenje koje kao najbolje predloži (po mogućnosti) multidisciplinarni tim.³⁷

Kad je riječ o pravu djeteta na zdravlje, u situaciji gdje postoji više od jednog mogućeg tretmana ili je ishod određenog postupka neizvjestan, u najboljem je interesu djeteta usporediti prednosti i rizike svih postojećih tretmana te uzeti u obzir mišljenje djeteta u skladu s njegovom dobi i zrelosti. Pri tome se, naravno, podrazumijeva da je dijete (koje je to u stanju s obzirom na svoju dob i zrelost) donijelo informiranu odluku, odnosno da je imalo na raspolaganju svu potrebnu pomoć da bi moglo donijeti informiranu odluku.³⁸

U vezi s pravima na obrazovanje, smatra se da je u najboljem interesu djeteta da mu svi oblici obrazovanja, formalnog ili neformalnog, budu dostupni bez naknade. Uz to, države bi trebale voditi računa o osposobljenosti nastavnika i drugih profesionalaca uključenih

³⁴ Opći komentar br. 14 (2013) 15., t. 70.

³⁵ Opći komentar br. 14 (2013) 13., t. 73. i 74.

³⁶ Tako npr. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, Konvencije o pravnom položaju izbjeglica (1951), 189 UNTS 137, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, broj 7/1960.

³⁷ Opći komentar br. 14 (2013) 16., t. 76.

³⁸ Opći komentar br. 14 (2013) 9., t. 31. "U skladu s njihovim razvojnim sposobnostima djeca bi trebala imati pristup povjerljivom savjetovanju i bez pristanka roditelja ili zakonskog skrbnika, kad god profesionalac koji radi s djetetom zaključi da je to u najboljem interesu djeteta. Države bi trebale nanovo razmotriti i razmisliti o tome da se djetetu dopusti da i bez dopuštenja roditelja ili zakonskog skrbnika može pristati na određene medicinske postupke i zahvate, kao što je testiranje na HIV, usluge vezane uz seksualno i reproduktivno zdravlje, uključujući edukaciju i vođenje o seksualnom zdravlju, kontracepciji i sigurnom pobačaju."

u obrazovno-odgojne aktivnosti, o metodama poučavanja prilagođenim djeci te o mogućnosti da u obrazovnom proces pojačaju osjećaj odgovornosti kod djece i pomognu im prebroditi ranjivost bilo koje vrste.³⁹

3.2. Načelo najboljeg interesa djeteta kao postupovni standard

Kao što je već spomenuto, načelo najboljeg interesa djeteta ima i značenje postupovnog standarda. To zapravo znači da je *conditio sine qua non* za oživotvorenje tog materijalnopravnog načela ugradnja određenih postupovnih garancija u nacionalni pravni sustav. Baš kao što je to istaknuto i u 14. Općem komentaru Odbora UN-a za prava djeteta, države bi trebale izrijekom predvidjeti vrlo striktnne postupovne formalnosti za postupanje javnih tijela uključenih u prosudbu najboljeg interesa djeteta, a također i mehanizme za njihovu evaluaciju.⁴⁰ Posljedično tome, svi postupci koji rezultiraju donošenjem odluka koje se tiču djece trebali bi biti objektivni i transparentni, osobito u stvarima koje izravno utječu na djecu, s posebnim naglaskom na sudske i administrativne postupke.

Od postupovnih jamstava, osobitu bi pozornost trebalo obratiti na pravo djeteta da iznese svoje mišljenje (čl. 12. Konvencije), utvrđivanje činjenica, sagledavanje vremena, kvalificirano osoblje, pravno zastupanje, pravno obrazloženje, mehanizme za kontrolu odluka te mehanizme za procjenu učinka na prava djeteta.

U vezi s realizacijom prava djeteta na iznošenje vlastita mišljenja ključno je ne zaboraviti da je samo uz stvarno sudjelovanje djeteta moguće identificirati njegove najbolje interese. Stoga bi trebalo predvidjeti mehanizam informiranja djeteta o postupku i mogućim održivim rješenjima (naravno, u skladu s djetetovom dobi i zrelosti), a također i prikupljanja informacija od djeteta i traženja njegova mišljenja. U situacijama u kojima je predviđeno zastupanje djeteta potrebno je obvezati zastupnika na točno prenošenje djetetova mišljenja, a također i predvidjeti i mogućnost postavljanja posebnog skrbnika u situaciji kad su interesi djeteta i njegova pravnog zastupnika u koliziji.

Vezano uz pravo djece kao grupe na izražavanje vlastita mišljenja također bi trebalo predvidjeti posebne mehanizme koji bi državnim institucijama omogućavali da pri planiranju mjera ili donošenju zakona koji izravno ili neizravno utječu da djecu kao grupu, uzmu u obzir i njihovo mišljenje. Tako, npr. 14. Opći komentar Odbora UN-a za prava djeteta kao primjere dobre prakse navodi saslušanja djece, dječje parlamente, dječje unije ili druga predstavnička tijela, diskusije u školama i tome slično.⁴¹

Utvrđivanje činjenica također je element kojem je potrebno posvetiti pozornost. Naime, u predmetima koji se tiču djece, individualno ili kao grupe, činjenice bi trebala pri-

³⁹ Opći komentar br. 14 (2013) 17., t. 79.

⁴⁰ Opći komentar br. 14 (2013) 18., t. 87.

⁴¹ Opći komentar br. 14 (2013) 18., t. 91.

kupljati za to posebno osposobljena osoba, u postupku koji, uz djecu, uključuje i druge djeci bliske osobe ili osobe koje su svjedočile nekom za dijete/djecu bitnom događaju. Tako prikupljene činjenice trebale bi biti potvrđene i analizirane prije korištenja u svrhu determiniranja djetetovih najboljih interesa.

Posebnu pozornost trebalo bi posvetiti i sagledavanju vremena, s obzirom na to da djeca protok vremena ne sagledavaju na isti način kao odrasle osobe. Prolongiranje ili odgađanje donošenja odluke nerijetko ima veoma negativan učinak na djecu. Stoga bi trebalo osigurati da se svi postupci koji se odnose na djecu provedu i okončaju u najkraćem mogućem vremenu, a također i obvezu revizije donesenih odluka u određenim intervalima koji korespondiraju s djetetovim rastom i razvojem njegove mogućnosti da izrazi svoje mišljenje. To se posebice odnosi na odluke o skrbi, smještaju i drugim mjerama koje bitno utječu na život djeteta.⁴²

U vezi s osobljem koje bi sudjelovalo u pribavljanju djetetova mišljenja, trebalo bi imati u vidu da je svako dijete jedinka za sebe s vlastitim karakteristikama i potrebama, što onda uvjetuje i organizaciju osoblja. Poželjno je predvidjeti multidisciplinarni tim, sastavljen od profesionalaca posebno osposobljenih da u okviru formalnog postupka utvrde djetetovo mišljenje, osiguravajući pritom prijateljsku i sigurnu atmosferu. Prosudba posljedica planirane odluke ili eventualnih alternativnih odluka na dijete trebala bi se temeljiti na aktualnim znanstvenim saznanjima, ali u kontekstu individualnih karakteristika i iskustva svakog pojedinog djeteta.

Jedan od najvažnijih elemenata svakako je i pravno obrazloženje donesene odluke. Naime, u znak potvrde da je pravo djeteta da njegovi najbolji interesi budu uzeti u obzir poštovano, bilo koja odluka koja se tiče djeteta mora biti detaljno obrazložena; počevši od činjenica koje su utjecale na potrebu njezina donošenja, elemenata koji su uzeti kao bitni u analizi najboljih interesa djeteta, sadržaja tih elemenata u konkretnom slučaju, pa do razloga za prevagu pojedinih elemenata i donošenja konkretne odluke. Posebno detaljno obrazloženje traži se u slučaju kad odluka bitno odstupa od djetetovih želja ili kad konkretna odluka nije u najboljem interesu djeteta, gdje je potrebno dodatno objasniti i razloge za takvu odluku. Dakle, apsolutno nije dovoljno samo navesti da je odluka donesena u najboljem interesu djeteta, nego se traži podrobno pojašnjenje svih činjenica, okolnosti i razloga za donošenje konkretne odluke.⁴³

Kao što je već navedeno, Konvencija o pravima djeteta izrijeком nalaže ustanovljavanje mehanizama za reviziju već donesenih odluka u odnosu na djecu. Prema obrazloženju navedenom u 14. Općem komentaru,⁴⁴ ne samo da bi na nacionalnoj razini trebalo predvidjeti takav mehanizam, nego bi trebalo predvidjeti i obvezu informiranja djeteta o

⁴² Ova je obveza i izrijeком navedena u čl. 25. Konvencije o pravima djeteta.

⁴³ Vidjeti: Opći komentar br. 14 (2013) 20., t. 97.

⁴⁴ Vidjeti: Opći komentar br. 14 (2013) 20., t. 99.

njegovu postojanju te mu ga učiniti dostupnim izravno ili preko pravnog zastupnika. Ta je mogućnost osobito važna u onim slučajevima gdje je odluka donesena bez poštovanja postupovnih jamstava, na temelju pogrešno utvrđenih činjenica, bez uzimanja u obzir najboljih interesa djeteta ili davanjem prevelike težine faktorima koji ne idu u korist najboljih interesa djeteta.

Konačno, usvajanje svih provedbenih mjera trebalo bi se odvijati u postupku koji je ustrojen na način koji osigurava da su najbolji interesi djeteta uzeti u obzir. Analiza učinka na prava djece može predvidjeti učinak bilo koje predložene politike, zakonodavstva, proračuna ili druge administrativne mjere na djecu i uživanje njihovih prava i stoga bi trebala ići u paketu s bilo kojom predloženom mjerom.⁴⁵ Dakle, mehanizmi za kontrolu učinka predloženih mjera na djecu i njihova prava trebali bi biti ugrađeni u postupanje vlade na svim razinama, a preporuke tijela zaduženih za spomenutu analizu uzete u obzir.⁴⁶

4. NAJBOLJI INTERES DJETETA I PRAVO EU-a

U usporedbi sa zakonodavstvom od prije desetak godina, europske institucije i države članice danas su mnogo bolje usklađene s međunarodnim standardima o pravima djeteta. Promocija i zaštita prava djeteta izrijeком je istaknuta kao jedan od ciljeva EU-a. Stoga ne čudi da odredbe kojima se utemeljuje pravo djeteta na sudjelovanje u postupku pravne zaštite, a koje dijete priznaju kao samostalnog i autonomnog nositelja određenih prava čiji najbolji interesi uvijek trebaju imati prednost, nalazimo kako unutar primarnog tako i unutar sekundarnog prava EU-a.

4.1. Primarno pravo EU-a

Od izvora primarnog prava EU-a osobiti značaj ima st. 5. čl. 3. Ugovora o EU-u,⁴⁷ kojim se Unija obvezuje da će “u odnosu na ostatak svijeta podržavati i promovirati svoje interese i doprinositi zaštiti svojih građana. (...) osobito prava djeteta (...)”. Iako navedena odredba sama po sebi ne ovlašćuje EU da odlučuje u situacijama vezanim uz djecu ipak predstavlja veliki korak jer značajno pojačava vidljivost i političku usmjerenost na zaštitu

⁴⁵ Sama analiza trebala bi se, među ostalim, temeljiti na informacijama dobivenim od djece, civilnog društva i eksperata, vladinih odjela, akademskih istraživanja te ranijih iskustava u toj ili nekoj drugoj državi.

⁴⁶ O tome koliko je analiza učinaka pojedinih vladinih prijedloga na djecu prisutna u Hrvatskoj, najbolje govori članak Jurice Pavičića u Jutarnjem listu, od 25. listopada 2014., pod naslovom “Zašto sam podržao referendum?”, str. 33.

⁴⁷ Pročišćene verzije Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o funkcioniranju Europske unije (2012), SL EU C 326.

prava djece u onim područjima u kojima je Unija ovlaštena djelovati.⁴⁸ Uz to, Ugovor o EU-u osigurava temelj za jači europski pravni okvir u ključnim područjima u kojima su djeca uključena u pravni sustav.⁴⁹

Uz Ugovor o EU-u, u primarne izvore prava EU-a spada i Povelja o temeljnim pravima EU-a,⁵⁰ koja predstavlja prvi pokušaj kodifikacije temeljnih ljudskih prava priznatih pravom Zajednice. Iako u trenutku donošenja nije imala obvezujuću pravnu snagu, proglašena je "kvantnim skokom u vidljivosti ljudskih prava unutar Europske unije"⁵¹ i ujedno poslužila kao pravni okvir za zaštitu ljudskih prava u brojnim mišljenjima nezavisnih odvjetnika,⁵² sudskim odlukama⁵³ te zakonodavnim formulacijama.⁵⁴ Povelja o temeljnim pravima EU-a postala je obvezujuća stupanjem na snagu Ugovora iz Lisabona.⁵⁵ Ista, *inter alia* garantira zaštitu djeteta od strane institucija EU-a, a također i država članica. S aspekta prava djeteta poseban značaj ima čl. 24. Povelje,⁵⁶ čiji st. 2. *de facto* preuzima odredbu st. 1. čl. 3. Konvencije o pravima djeteta. S obzirom na to da, za razliku od država

⁴⁸ Više tome vidjeti u: O'Donnell (2013) 513.

⁴⁹ Tako je npr. ranije bilo moguće donositi jedino tzv. okvirne odluke u vezi s trgovanjem ljudima i seksualnim iskorištavanjem djece (ali ne i direktive) čime je razina zaštite djece zapravo bila veoma slaba. Naime, za razliku od direktive čiju implementaciju i provedbu nadzire Komisija, učinci okvirnih odluka ovise isključivo o državama članicama. Stoga je Ugovorom iz Lisabona omogućeno donošenje direktiva i u tim stvarima pa su već 2011. godine donesene dvije direktive: Direktiva 2011/93/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP, SL EU L335/1 te Direktiva 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 5. travnja 2011. o sprječavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP, SL EU L101/1.

⁵⁰ Povelja Europske unije o temeljnim pravima (2010), SL EU C83.

⁵¹ Boyle; Mendez (2004).

⁵² Mišljenje nezavisnog odvjetnika Geelhoeda C-413/99 *Baumbast* [2001] ECLI:EU:C:2001:385; Mišljenje nezavisnog odvjetnika Legera C-309/99 *Wouters* [2001] ECLI:EU:C:2001:390; Mišljenje nezavisnog odvjetnika Geelhoeda C-256/01 *Allonby* [2003] ECLI:EU:C:2003:190; Mišljenje nezavisnog odvjetnika Colomera C-117/01, *K.B.* [2003] ECLI:EU:C:2003:332.

⁵³ Riječ je uglavnom o odlukama Prvostupanjskog suda, npr.: Predmet T-77/01 *Diputación Foral de Alava* [2002] ECLI:EU:T:2002:4, Predmet T-177/01 *Jégo-Quéré* [2002] ECLI:EU:T:2002:112, Predmet T-377/00 *Philip Morris International* [2003] ECLI:EU:T:2003:6 itd.

⁵⁴ Tako npr. u: Direktiva Vijeća 2003/9/EZ od 27. siječnja 2003. o uvođenju minimalnih standarda za prihvat podnositelja zahtjeva za azil, SL EU L31/18, t. 5. Preambule itd.

⁵⁵ Više o pravima djece zaštićenim Poveljom vidjeti u: Korać Graovac (2013) 25.–52.

⁵⁶ Čl. 24. Prava djeteta.

1. Djeca imaju pravo na zaštitu i skrb neophodnu za njihovu dobrobit. Djeca smiju slobodno izražavati svoje mišljenje. U postupcima koji se odnose na djecu njihovo mišljenje treba uzeti u obzir u skladu s njihovim godinama i zrelošću.

2. U svim aktivnostima koje se odnose na djecu, bez obzira poduzimaju li ih javna tijela ili privatne institucije, najbolji interesi djeteta trebaju imati prednost.

3. Svako dijete ima pravo redovito održavati osobne odnose i kontakt s oba roditelja, osim ako je to u suprotnosti sa zaštitom njegovih interesa.

članica, EU nije stranka Konvencije o pravima djeteta, navedenom odredbom odaslana je jasna poruka da je i promoviranje i zaštita dječjih prava jedan od važnih ciljeva EU-a te da sve politike i aktivnosti koje imaju ili mogu imati učinak na djecu moraju biti osmišljene, implementirane i praćene u skladu s najboljim interesom djeteta. Drugim riječima, iako EU nije stranka Konvencije o pravima djeteta, povezanost postoji "snagom općih načela europskog prava".⁵⁷

Na to upućuju i odluke Suda EU-a, u predmetu *C-540/03 Parliament v. Council*⁵⁸ te *C-244/06 Dynamic Media Vertriebs GmbH v. Avides Media AG* (2008).⁵⁹ U predmetu

Osim čl. 24., prava djeteta normiraju i neki drugi članci Povelje. Tako, npr. čl. 14. – pravo na obrazovanje i besplatno školovanje, čl. 21. – nediskriminacija te čl. 32. – zabrana rada djece i zaštita mladih pri radu.

⁵⁷ Tako: Stalford (2012) 33.

⁵⁸ Predmet *C-540/03 Parliament v. Council* [2006] ECLI:EU:C:2006:429. Riječ je o predmetu u kojem je Europski parlament tražio od Suda EU-a da razmotri ugrožava li Direktiva 2003/86/EZ o pravu na spajanje obitelji, temeljno ljudsko pravo na obiteljski život. Naime, navedena Direktiva određuje uvjete za ostvarivanje prava na spajanje obitelji državljana država nečlanica koji zakonito borave na području neke države članice. Njezine odredbe predviđaju da, u pravilu, državljanin države nečlanice koji zakonito boravi na teritoriju EU-a ima pravo na dobivanje odobrenja (od strane države domaćina) kojim mu se dopušta doseljavanje djece u svrhu spajanja obitelji. Međutim, ista Direktiva predviđa i određene iznimke. Primjerice, državama članicama EU-a dopušta da u određenim okolnostima primjene odredbe nacionalnog zakonodavstva koje odstupaju od ovog općeg pravila. Tako, npr. u slučaju kad dijete starije od 12 godina dolazi neovisno od ostatka obitelji država članica može, prije izdavanja odobrenja za ulazak i boravak, provjeriti ispunjava li dijete uvjete za integraciju predviđene nacionalnim zakonodavstvom na dan implementacije Direktive. Osim toga, države članice mogu zahtijevati da zahtjevi za spajanje obitelji u vezi s maloljetnom djecom budu predani prije nego što dijete navrš 15 godina života, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom na dan implementacije Direktive.

Uz odluku Suda u vezi s valjanosti same Direktive, isti se osvrnuo i na međunarodne izvore prava kojima se štiti pravo na obiteljski život. Sud je podsjetio da temeljna ljudska prava čine integralni dio općih načela prava čiju primjenu Sud osigurava. Pri tome je posebno istaknuo odredbe Europske konvencije za zaštitu temeljnih ljudskih prava, Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima te Konvencije o pravima djeteta, koja traži jednaku pravnu zaštitu sve djece bez obzira na njihovu dob (t. 35.–39. Odluke Suda EU-a).

⁵⁹ Predmet *C-244/06 Dynamic Media* [2008] ECLI:EU:C:2008:85. Riječ je o predmetu koji se prvenstveno odnosi na slobodu kretanja roba unutrašnjim tržištem EU-a te dopustivost eventualnih ograničenja te slobode. Konkretno, posrijedi je internetska prodaja japanskih DVD-a Anime u Njemačkoj, od strane njemačke kompanije Avides Media. DVD-i su u Njemačku stigli iz Velike Britanije gdje su ih odobrili britanski cenzori, dok postupak provjere u Njemačkoj nije proveden. Međutim, Dynamic Media, izravni konkurent Avides Medi, pokrenuo je postupak pred njemačkim sudom s ciljem zaustavljanja Avides Medi od prodaje spomenutih DVD-a na njemačkom tržištu. Njemački sud zastao je s postupkom, i od Suda EU-a zatražio prethodno tumačenje čl. 28. Ugovora o EZ-u (slobodno kretanje roba) u smislu njegova odnosa s odredbama njemačkog prava koje zabranjuju internetsku prodaju DVD-a i videa koji nisu dobili odobrenje od strane njemačkih cenzora da su prikladni za mladež. S obzirom na to da se pitanje dijelom odnosilo i na djecu Sud EU-a osvrnuo se i na međunarodne akte kojima se štite temeljna prava djeteta.

U konkretnom slučaju riječ je bila o čl. 17. Konvencije o pravima djeteta, kojim države ugovornice priznaju značajnu ulogu koju imaju masovni mediji i preuzimaju obvezu osigurati da dijete ima pristup informacijama i materijalima iz različitih nacionalnih i međunarodnih izvora, osobito onih koji su usmjereni na promociju njegove socijalne, duševne i moralne dobrobiti i fizičkog i mentalnog zdravlja. Članak 17. (e) omogućava da te države usvoje odgovarajuće mjere kojima će poticati na "razvoj odgovarajućih

C–540/03 *Parliament v. Council* Sud EU-a je prvi put razmatrao pitanje zaštite temeljnih ljudskih prava u kontekstu prava EU-a. Svojom odlukom nedvojbeno je potvrdio da temeljna ljudska prava, pa tako i prava djeteta koja su dobila snagu načela, čine integralni dio općih načela prava EU-a. I odlukom u predmetu C–244/06 *Dynamic Media Vertriebs GmbH v. Avides Media AG* (2008) Sud EU-a ponovno je podsjetio da je zaštita prava djeteta priznata različitim međunarodnim aktima u čijem su donošenju države članice sudjelovale ili su im naknadno pristupile, u koje spada i Konvencija o pravima djeteta. Sud je istaknuo da je riječ o međunarodnim aktima koji su dio instrumentarija kojim se štite temeljna ljudska prava te ih stoga uzima u obzir i pri primjeni općih načela prava Zajednice.⁶⁰

U prilog ovakvom tumačenju govore i neki drugi članci Povelje koji, doduše, u vrijeme donošenja spomenutih odluka nisu bili pravno obvezujući jer ni Povelja još nije bila na snazi. Tako, npr. st. 2. i 3. čl. 52. Povelje izrijeком navode da će se “prava priznata Poveljom, a koja su uređena odredbama međunarodnih ugovora ostvarivati pod uvjetima i u granicama definiranim tim ugovorima”, a također i da obveza da se značaj i opseg tih prava interpretiraju u skladu sa sudskom praksom utemeljenom na Konvenciji o zaštiti temeljnih ljudskih prava “ne sprječava Europsku uniju da svojim pravom predvidi širi opseg zaštite temeljnih ljudskih prava nego što je to predviđeno Konvencijom o zaštiti temeljnih ljudskih prava”.⁶¹ Dakle, ne samo da su tijela Unije dužna poštovati sva prava djeteta sadržana u Konvenciji o pravima djeteta, nego su u mogućnosti, ako smatraju potrebnim, svojim pravom predvidjeti i širi opseg zaštite prava djeteta.

4.2. Sekundarno pravo EU-a

Među izvorima sekundarnog prava Europske unije sve je više obvezujućih pravnih akata koji jasno reflektiraju standarde postavljene Konvencijom o pravima djeteta. Neovisno o tome jesu li usmjereni na cjelovitu ili samo procesnopravnu harmonizaciju “zaštita najboljeg interesa djeteta” jedan je od *lajtmotiva* svih tih akata.

Tako, Uredba Vijeća (EZ) br. 2201/2003 od 27. studenog 2003. o nadležnosti i priznanju i ovrsi sudskih odluka u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti, kojom se ukida Uredba (EZ) br. 1347/2000⁶² (dalje: BU II *bis*) normira međunarodnu nad-

naputaka za zaštitu djeteta od obavijesti i materijala koji škode njegovu razvoju”. Sud je također istaknuo da je zaštita djeteta sadržana i u čl. 24. st. 1. Povelje o temeljnim pravima EU-a, koji navodi da “djeca imaju pravo na zaštitu i skrb neophodnu za njihovu dobrobit”, pa je tim više nemoguće ignorirati međunarodne akte kojima se štite njihova prava. (t. 40. i 41. Odluke Suda EU-a).

⁶⁰ T. 40. i 41. Odluke Suda EU-a.

⁶¹ Više o tome vidjeti u: Stalford (2007) 112.–113.

⁶² Uredba Vijeća (EZ) br. 2001/2003 od 27. studenoga 2003. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću, kojom se stavlja izvan snage Uredba (EZ) br. 1347/2000, SL EU L338/1.

ležnost, priznanje i ovrhu u bračnim predmetima i u predmetima o roditeljskoj odgovornosti, pa je shodno tome limitirana na isključivo postupovnu harmonizaciju. Unatoč tome, uključuje cijeli niz odredaba koje reflektiraju privrženost zaštiti temeljnih ljudskih prava, osobito prava djeteta, u obiteljskim postupcima. Takva orijentacija jasno je izražena t. 33. Preambule BU II *bis*, u kojoj se navodi da “Uredba priznaje temeljna prava i uvažava načela Povelje o temeljnim pravima EU. Osobito, nastoji osigurati poštovanje temeljnih prava djeteta kako su navedena u čl. 24. Povelje o temeljnim pravima EU.”

U skladu s t. 12. Preambule Uredbe,⁶³ koncept “najboljeg interesa djeteta” posebno je izražen u odredbama o nadležnosti, odnosno preko opće nadležnosti tijela uobičajenog boravišta djeteta⁶⁴ te u mogućnosti ustupanja nadležnosti sudu koji je u boljem položaju da provede postupak ako je to u najboljem interesu djeteta.⁶⁵ Inzistiranje na uobičajenom boravištu maksimira djetetove izgleda da bude saslušano u postupku s obzirom na to da je fizički nazočno u toj državi članici. U skladu s t. 19. Preambule Uredbe,⁶⁶ koncept najboljeg interesa djeteta izražen je i u odredbama kojima je djetetu potrebno osigurati mogućnost da u tijeku postupka bude saslušano (tako čl. 11. st. 2. (otmica djeteta) i čl. 23. t. (b) (priznanje i ovrha)).

Uredba Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnom zaštitom koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće države⁶⁷ (dalje: Dublin III) predviđa stvaranje zajedničkog europskog sustava azila (*Common European Asylum System*) i uz to normira nadležnost za ispitivanje zahtjeva za azilom kojeg je u državi članici podnio državljanin treće države. U tom smislu, moguće je reći da je i Uredba Dublin III usmjerena prvenstveno na postupovnu harmonizaciju. Unatoč tome, orijentaciju svoje prethodnice, Uredbe Dublin II,⁶⁸ koja je nizom odredbi isticala

⁶³ “Odredbe ove Uredbe o nadležnosti u predmetima o roditeljskoj odgovornosti oblikovane su tako da štite najbolje interese djeteta, osobito kriterij blizine. To znači da bi nadležni trebali biti u prvom redu sudovi države članice u kojoj dijete ima uobičajeno boravište (...).”

⁶⁴ Čl. 8. BU II *bis*.

⁶⁵ Čl. 15. BU II *bis*.

⁶⁶ “Saslušanje djeteta igra važnu ulogu u primjeni ove Uredbe, iako ovaj pravni akt nije usmjeren na mijenjanje važećih nacionalnih postupaka.”

⁶⁷ Uredba (EU) br. 604/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva (preinaka), SL EU L180/31.

⁶⁸ Uredba Vijeća (EZ) br. 343/2003 od 18. veljače 2003. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za azil koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje, SL EU L50/1.

svoju usmjerenost na zaštitu temeljnih prava djeteta u postupku traženja azila,⁶⁹ Uredba Dublin III dodatno je osnažila i postavila znatno zahtjevnije kriterije u postupanju s maloljetnicima u postupku dobivanja azila. Brojne odredbe u Preambuli (t. 13., t. 14., t. 16. te t. 24.) izrijekom ističu najbolje interese djeteta kao *conditio sine qua non* postupanja na temelju odredaba ove Uredbe. "Najbolji interesi djeteta uvijek trebaju imati prednost, a države članice prilikom utvrđivanja najboljeg interesa djeteta moraju osobito uzeti u obzir djetetovu dobrobit i socijalni razvoj, sigurnost i zaštitne mjere te mišljenje djeteta u skladu s njegovom dobi i zrelosti, te njegovim podrijetlom."⁷⁰ U skladu s t. 16. Preambule, opredijeljenost za poštovanje "najboljeg interesa djeteta" izražena je u odredbama čl. 6. – Garancije za maloljetnike te u odredbama čl. 8. Maloljetnici, a vezano uz kriterije za utvrđivanje države članice nadležne za ispitivanje zahtjeva za azilom podnesenog od strane maloljetnika bez pratnje.

Same odredbe Uredbe normiraju praktične aspekte zaštite najboljeg interesa djeteta i to preko prava na izražavanje vlastita mišljenja i posebne procesne garancije uvjetovane posebnom ranjivošću djeteta. Tako, primjerice, čl. 6. Uredbe posebno regulira položaj maloljetnika i obvezuje države članice da pri utvrđivanju djetetova najboljeg interesa uzmu u obzir niz okolnosti relevantnih za djetetov budući život (mogućnost spajanja obitelji na području EU-a, dobrobit i socijalni razvoj, pitanja vezana uz sigurnost i zaštitu itd.).

Osim uredbi, od ostalih obvezujućih europskih instrumenata koji sadrže odredbe posebno prilagođene sudjelovanju djece u postupku (*child-friendly justice*) bitno je spomenuti i veći broj direktiva koje se, zajedno s Uredbom Dublin III, odnose na Zajedničku europsku politiku azila: Direktiva 2003/86/EEZ o pravu na spajanje obitelji (čl. 5.),⁷¹ Direktiva 2008/115/EZ o zajedničkim standardima i postupcima država članica za vraćanje državljana trećih zemalja s nezakonitim boravkom (čl. 5., 10., 17.),⁷² Direktiva 2011/95/EU o standardima za kvalifikaciju državljanina trećih zemalja ili osoba bez državljanstva za ostvarivanje međunarodne zaštite, za jedinstveni status izbjeglica ili osoba koje ispunjavaju uvjete za supsidijarnu zaštitu te sadržaj odobrene zaštite (čl. 31.),⁷³ Direktiva 2013/32/

⁶⁹ Unatoč jasnoj opredijeljenosti za zaštitu prava zaštićenih Poveljom o temeljnim pravima EU-a (t. 15. Preambule) pa tako i prava djeteta, podnormiranost prava djeteta u kontekstu odredaba same Uredbe dovela je do veoma neujednačene primjene odredaba Uredbe u različitim državama članicama EU-a što je, s vremenom, dovelo do potrebe za novom i efikasnijom Uredbom.

⁷⁰ T. 13. Preambule Uredbe Dublin III.

⁷¹ Direktiva Vijeća 2003/86/EZ od 22. rujna 2003. o pravu na spajanje obitelji, SL EU L251/12.

⁷² Direktiva 2008/115/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 16. prosinca 2008. o zajedničkim standardima i postupcima država članica za vraćanje državljana trećih zemalja s nezakonitim boravkom, SL EU L348/98.

⁷³ Direktiva 2011/95/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o standardima za kvalifikaciju državljanina trećih zemalja ili osoba bez državljanstva za ostvarivanje međunarodne zaštite, za jedinstveni status izbjeglica ili osoba koje ispunjavaju uvjete za supsidijarnu zaštitu te sadržaj odobrene zaštite (preinačena), SL EU L 337/9.

EU o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite (čl. 25.)⁷⁴ te Direktiva 2013/33/EU o utvrđivanju standarda za prihvata podnositelja zahtjeva za međunarodnu zaštitu (čl. 23.) koje se također primjenjuju u državama članicama.⁷⁵

Uz navedene, tu su još i direktive kojima se uređuje problematika trgovine ljudima,⁷⁶ seksualnog iskorištavanja djece⁷⁷ te prava žrtava.⁷⁸ Nadalje, tu je i Direktiva o medijaciji⁷⁹ te čitav niz drugih akata sadržanih u kompilaciji *acquisa* o pravima djeteta.⁸⁰

Svi navedeni dokumenti sadrže cijeli niz odredaba vezanih uz djecu, ponajprije najbolji interes djeteta i pristup prilagođen djeci (*child-sensitive approach*), potom pravo da izraze svoje mišljenje, zaštitu privatnosti te neke druge specifične potrebe vezane uz određeni postupak.⁸¹

Unatoč generalnom opredjeljenju EU-a prema zaštiti prava djeteta, pravni položaj djece i dalje se najviše štiti različitim oblicima *soft-law*, kao što su: Smjernice EU-a za promicanje i zaštitu prava djece (2007), Strategija EU-a o pravima djece (2009) te Agenda EU-a o pravima djece (2011). Svi ovi dokumenti zapravo predstavljaju svojevrsan apel za boljom zaštitom i promicanjem prava djece.

Tako Smjernice EU-a za promicanje i zaštitu prava djece⁸² pozivaju na snažniju akciju Europske unije u promoviranju i zaštiti prava djeteta u vanjskim odnosima i potiču sveobuhvatni, strateški pristup ovom pitanju. Kao polaznu osnovu navode Konvenciju o pravima djeteta i prateće protokole te standarde u zaštiti prava djeteta sadržane u drugim međunarodnim dokumentima. Podupiru rad različitih tijela UN-a, a također i različitih

⁷⁴ Direktiva 2013/32/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite (preinačena), SL EU L180/60.

⁷⁵ Direktiva 2013/33/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju standarda za prihvata podnositelja zahtjeva za međunarodnu zaštitu (preinaka), SL EU L180/96.

⁷⁶ Direktiva 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 5. travnja 2011. o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP, SL EU L101/1.

⁷⁷ Direktiva 2011/93/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP, SL EU L335/1.

⁷⁸ Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, SL EU L 315/57, Direktiva 2013/33/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju standarda za prihvat podnositelja zahtjeva za međunarodnu zaštitu (preinaka), SL EU L180/96 itd.

⁷⁹ Direktiva 2008/52/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 21. svibnja 2008. o nekim aspektima mirenja u građanskim i trgovačkim stvarima, SL EU L136/3.

⁸⁰ Vidjeti: <http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/eu-acquis-2013-en.pdf>.

⁸¹ Detaljnije o tome vidjeti u: Tuite (2013) 548.–550.

⁸² Smjernice EU-a za promicanje i zaštitu prava djeteta (2007), <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/16031.07.pdf>.

europskih tijela kao što je Vijeće Europe, OSCE,⁸³ ENOC⁸⁴ i druge civilne udruge. Uz to, dodatno artikuliraju temeljna načela, kao što je načelo najboljeg interesa djeteta, pravo djeteta na zaštitu od diskriminacije te pravo djeteta na sudjelovanje u donošenju odluka. Upućuju na moguće načine postizanja navedenih ciljeva, kao što su politički dijalog, demarši, dvostrana i višestrana suradnja, razvijanje partnerstva te intenziviranje koordinacije među tijelima. U vezi s njihovim primjenom, Smjernice upućuju na općenite akcije za jačanje dječjih prava, specifične urgentne akcije vezane uz tzv. prioritetna područja (npr. "Oblike nasilja nad djecom"), ulogu posebnog vijeća aktivnih stranaka te neformalne razmjene gledišta COHOM-a⁸⁵ s trećim strankama.⁸⁶

Strategija EU-a o pravima djece,⁸⁷ prema priopćenju Komisije Europskih zajednica, predstavlja strategiju zaštite djece kao dio unutrašnje i vanjske politike EU-a. Kao glavne ciljeve u zaštiti djece ističe "zaštitu prava djece, podjednako protiv ekonomske eksploatacije i svih oblika iskorištavanja", kao što su npr. dječja pornografija na internetu i seks-turizam s djecom,⁸⁸ nasilje prema djeci, trgovanje djecom i njihova eksploatacija itd.⁸⁹ Strategija posebno ističe potrebu priznanja dječjih prava kao samostojećih, a ne inkorporiranih u ljudska prava općenito.

Konačno, Agenda EU-a o pravima djece⁹⁰ potvrđuje čvrstu opredijeljenost svih institucija EU-a i svih država članica u promoviranju, zaštiti i ostvarivanju prava djeteta kao integralnog dijela politike EU-a. Agenda napominje da standardi i načela Konvencije o pravima djeteta moraju i dalje biti inspiracija i vodilja aktivnostima i politikama Europske unije koje imaju učinka na prava djeteta. Imajući u vidu potrebu suradnje svih sudionika koji se bave djecom, Agenda poziva na stvaranje baze podataka o djeci i njihovu položaju u EU-u koja će omogućiti konkretne aktivnosti radi zaštite djece. Pri tome posebno ističe načelo najboljeg interesa djeteta te važnost primjene Konvencije o pravima djeteta u svim državama članicama EU-a. Uz to, Agenda stavlja fokus i na zaštitu djece sudionika kaznenog postupka te djece bez pratnje koja dolaze izvan EU-a, na izobrazbu profesionalaca za komunikaciju s traumatiziranom djecom te zaštitu djece u izvanjskim situacijama kao što

⁸³ Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE).

⁸⁴ European Network of Ombudspersons for Children (ENOC).

⁸⁵ Council Working Group on Human Rights (COHOM) – radna grupa Vijeća Europe odgovorna za politiku ljudskih prava EU-a u vanjskim poslovima, osnovana 1987. godine, s ciljem zaštite i promoviranja ljudskih prava na svim razinama unutar Unije. Međutim, od 2003. godine djelokrug poslova ove Grupe uključuje i politiku ljudskih prava EU-a u vanjskim poslovima. Više o tome vidjeti u: Nilsson (2013) 440.

⁸⁶ Više o tome vidjeti u: Hrabar (2013) 63.–65.

⁸⁷ Strategija EU-a o pravima djece, {SEC(2006) 888}{SEC(2006) 889}, priopćenje Komisije Europskih zajednica od 4. srpnja 2006., 14. studenog 2012.

⁸⁸ Više o tome vidjeti u: Hrabar (2012).

⁸⁹ Tako: Hrabar (2013) 66.

⁹⁰ Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija, EU-ova agenda o pravima djece, Brussels, 15. veljače 2011, COM(2011) 60 final.

su oružani sukobi, dječji rad, itd. Zaključno, Agenda inzistira na učinkovitom djelovanju u ostvarivanju prava djeteta na izražavanje vlastita mišljenja.⁹¹

5. PRAKSA SUDA EU-a

Iako su noviji instrumenti prava Zajednice koji se odnose na djecu i njihova temeljna prava uvelike napredovali u smislu ojačavanja prava djeteta, opseg zaštite ljudskih prava općenito, pa tako i prava djece, i dalje prvenstveno ovisi o stupnju poštovanja tih prava na nacionalnoj razini. Naime, odredbe uredbi kojima se nastoji ojačati pravni položaj djeteta u postupku mogu ostvariti svoj puni potencijal samo u mjeri u kojoj nacionalno zakonodavstvo pojedine države članice EU-a to predviđa.⁹² Ta činjenica logično otvara pitanje u kojoj uopće mjeri institucije EU-a mogu utjecati na ostvarivanje prava sadržanih u uredbama uz istodobno poštovanje suverenosti država članice EU-a u vezi sa sadržajem njihovih nacionalnih prava.

Ipak, uvid u praksu (današnjeg) Suda EU-a⁹³ ukazuje da je još od ranih 60-ih godina prošlog stoljeća Sud EU-a temeljna ljudska prava tretirao kao integralni dio pravnog poretka Zajednice te da su se temeljna načela prava Zajednice usklađivala s ustavnim obvezama država članica EU-a u vezi s temeljnim ljudskim pravima, ali na način da je rana jurisprudencija Suda EU-a bila usmjerena na kontrolu učinaka prava Zajednice, u smislu zaustavljanja onih učinaka prava Zajednice koji bi državama članicama nametali obveze suprotne njihovim ustavnim i međunarodnim obvezama kad je posrijedi zaštita temeljnih ljudskih prava.⁹⁴ Međutim, s vremenom se situacija promijenila pa se Sud EU-a isprofilirao kao ključni mehanizam u usmjeravanju država članica EU-a prema dosljednijem poštovanju temeljnih ljudskih prava, u mjeri u kojoj ona potpadaju u polje primjene prava EU-a. To dokazuju i brojni predmeti u kojima je Sud EU-a obvezao države članice da djeluju u pravcu poštovanja prava zagwarantiranih Europskom konvencijom o ljudskim pravima,⁹⁵ čak i kad je to uključivalo obvezu mijenjanja postojećih nacionalnih postupaka

⁹¹ Više o Agendi vidjeti u: Tuite (2013) 543.–545.

⁹² Detaljnije o tome vidjeti u: Stalford (2007) 125.

⁹³ U vrijeme kad je osnovan (1952.) njegov je službeni naziv bio Sud Europskih zajednica (*The Court of Justice of the European Communities: La Cour de justice des Communautés européennes*). U hrvatskom jeziku uvriježen je naziv Europski sud, a ponekad i Europski sud pravde, no mi ćemo se u daljnjem tekstu koristiti nazivom Sud EU-a, kako je navedena institucija preimenovana Ugovorom iz Lisabona iz 2007. godine.

⁹⁴ Tako: Stalford (2007) 125. i 126.

⁹⁵ Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950), Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 18/1997, 6/1999, 14/2002, 13/2003, 9/2005, 1/2006, 2/2010.

ka.⁹⁶ To vrijedi i u kontekstu BU II *bis*⁹⁷ gdje je Sud EU-a svojim odlukama države članice EU-a obvezao na učinkovitu implementaciju odredaba čl. 6. (pravo na pravično suđenje) i čl. 8. (pravo na poštovanje obiteljskog života) Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava.⁹⁸

Nasuprot tome, neka od relativno novijih prava djeteta, kao što je npr. pravo na izražavanje vlastita mišljenja, nisu izriekom sadržana u Europskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda⁹⁹ niti je o njima odlučivao Europski sud za ljudska prava,¹⁰⁰ što bi samo po sebi otežavalo poziciju Suda EU-a u njihovu ojačavanju. Međutim, činjenica da je (uz niz drugih) ovo pravo djeteta sadržano u Konvenciji UN-a o pravu djeteta koju su ratificirale i u svoje zakonodavstvo inkorporirale sve države članice EU-a, a također i u čl. 24. Povelje o temeljnim pravima EU-a te odredbama Uredbe BU II *bis*, smješta ga u okrilje općih načela prava Zajednice a time i u nadležnost Suda EU-a.

Uz poštovanje načela najboljeg interesa djeteta kao materijalno-pravnog standarda, Sud EU-a nije ignorirao ni obvezu poštovanja navedenog načela kao postupovno-pravnog standarda. Naime, iako je u posljednje vrijeme u mnogome poboljšao svoju učinkovitost, prethodni postupak pred Sudom EU-a i dalje je dugotrajan. Uzimajući u obzir da je trajanje prethodnog postupka¹⁰¹ tek dio postupka koji se odvija pred nacionalnim sudom te da je u određenim slučajevima svaki dulji protok vremena neprihvatljiv i štetan,¹⁰² Sud EU-a je predložio uvođenje hitnog prethodnog postupka (PPU, od francuskog *procédure préliminaire d'urgence*).¹⁰³

⁹⁶ Riječ je, primjerice, o sljedećim predmetima: Predmet 36/75 *Rutili v. Minister for the Interior* [1975] ECLI:EU:C:1975:137; Predmet 222/84 *Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary* [1986] CLI:EU:C:1986:206; Predmet 249/86 *Commission v. Germany* [1989] ECLI:EU:C:1989:204 itd.

⁹⁷ Vidjeti bilj. 62.

⁹⁸ Vidjeti predmete: Predmet C-60/00 *Carpenter* [2002] ECLI:EU:C:2002:434 (čl. 8.), Predmet C-413/99 *Baumbast* [2002] ECLI:EU:C:2002:493 (čl. 8.), Predmet C-200/02 *Zhu i Chen* [2004] ECLI:EU:C:2004:639, Predmet C-148/02 *Garcia Avello* [2003] ECLI:EU:C:2003:539.

⁹⁹ Više o tome vidjeti u: Kilkelly (2010).

¹⁰⁰ Više o tome vidjeti u: Daly (2011) 441.–461.

¹⁰¹ Prethodni postupak je glavni mehanizam kojim se osigurava ujednačena primjena europskog prava u svim državama članicama.

Čl. 267. UFEU-a: "Svaki nacionalni sud ima ovlast (može), a svaki nacionalni sud posljednje instance ima obvezu (mora) uputiti Sudu EU zahtjev za prethodnim tumačenjem. Nacionalni sud to pitanje može postaviti jedino ako je odluka u pitanju nužna da mu omogući donošenje presude, s time da je dužan Sudu EU dostaviti obrazloženje zašto mu je odluka nužna. (Dodala i podcrtala Medić). Sud EU-a daje mišljenje o tumačenju ili valjanosti prava Unije, a ne primjenjuje pravo na konkretne činjenice jer to ostaje zadaća nacionalnog suda.

¹⁰² Na što, u vezi s djecom, upozorava i Opći komentar br. 14 (2013) 19., t. 93.

¹⁰³ Hitni prethodni postupak uveden je Odlukom od 20. prosinca 2007. o izmjeni Protokola o Statutu Suda, SL EU L24/42.

Isti je uređen čl. 23.a Statuta Suda i čl. 104.b Pravila postupka Suda, a primjenjuje se u stvarima od stvarne hitnosti,¹⁰⁴ što Sudu omogućava znatno brže odlučivanje.¹⁰⁵ Zahtjev za provođenjem hitnog prethodnog postupka podnosi nacionalni sud,¹⁰⁶ ali mora objasniti pravne i činjenične razloge koji zahtijevaju hitnost postupanja Suda EU-a.¹⁰⁷

Prvi predmet o kojem se odlučivalo u hitnom postupku jest C–195/08 *Inga Rinau*, u kojem se odlučivalo o primjeni čl. 11. BU II *bis*, a u povodu odluke o nepovratku djeteta. U navedenom slučaju zahtjev za prethodnim tumačenjem zaprimljen je u Sudu 14. svibnja 2008., a odluka donesena 14. srpnja 2008. godine.¹⁰⁸

Iako, na temelju već navedenih izvora europskog prava, Sud EU-a u svakom predmetu koji se odnosi na djecu vodi računa i o najboljem interesu djeteta, u ovom kratkom prikazu osvrnut ćemo se samo na neke od njih, odnosno one njihove dijelove koje je Sud EU-a obrazložio pozivajući se na “najbolji interes djeteta”.

U predmetu C–523/07 *Podnositelj A.*,¹⁰⁹ jedno od pitanja upućenih Sudu EU-a bilo je i pitanje utvrđivanja “uobičajenog boravišta” djeteta. Sud je zaključio da, u odsutnosti izri-

¹⁰⁴ Tako se npr. može tražiti u sporovima o skrbništvu nad djetetom.

¹⁰⁵ Prema podacima dostupnim na mrežnim stranicama Suda EU-a o prosječnom trajanju prethodnog postupka i hitnog prethodnog postupka lako je uočiti koliki je napredak postignut uvođenjem hitnog prethodnog postupka. Tako je :

- 2009. br. podnesenih zahtjeva 302 – PP 17, 1 mjesec; PPU 2,5 mjeseci
- 2010. br. podnesenih zahtjeva 358 – PP 16, 1 mjesec; PPU 2,1 mjesec
- 2011. br. podnesenih zahtjeva 688 – PP 16, 4 mjeseca; PPU 2,5 mjeseci
- 2013. br. podnesenih zahtjeva 699 – PP 16, 3 mjeseci; PPU 2,2 mjeseca
- 2016. br. podnesenih zahtjeva 470 – PP 15, 0 mjeseci; PPU nije objavljeno
- 2017. br. podnesenih zahtjeva 533 – PP 15, 7 mjeseci; PPU nije objavljeno
- 2018. br. podnesenih zahtjeva 568 – PP 15, 7 mjeseci; PPU 3,1 mjesec.

Iznimno je bitno dobro obrazložiti zahtjev jer praksa Suda u posljednjih nekoliko godina ukazuje na velik broj odbijenih zahtjeva za hitnim prethodnim postupkom. Od dvadeset i jednog takvog zahtjeva koji su podneseni u 2016. godini, Sud je uvažio samo dva. U 2017. godini od trideset i jednog podnesenog zahtjeva uvažena su samo 4.

¹⁰⁶ Vidjeti bilj. 96.

¹⁰⁷ Detaljnije o navedenom postupku vidjeti u: Čapeta; Rodin (2011) 137.–138.

¹⁰⁸ Po hitnom postupku Sud je odlučivao i u predmetima: Predmet C–403/09 *Detiček* [2009] ECLI:EU:C:2009:810, Predmet C–211/10 *Povse* [2010] ECLI: EU:C:2010:400, Predmet C–400/10 PPU *McB.* [2010] ECLI:EU:C:2010:582, Predmet C–491/10 PPU *Zarraga* [2010] ECLI:EU:C:2010:828 te Predmet C–497/10 PPU *Mercredi* [2010] ECLI:EU:C:2010:829. Za detalje o samom postupku vidjeti: Lenaerts (2010) 272.–282. Vidjeti i: Čapeta *et al.* (2009) 115.; Uzelac; Stojčević; Petrašević (2011) 304.–307.

¹⁰⁹ Predmet C–523/07 *A* [2009] EU:C:2009:225. Činjenice su slučaja sljedeće: u prosincu 2001. godine djeca C., D. i E. nastanila su se u Švedskoj u pratnji svoje majke, podnositeljice A., i očuha, gospodina F. Prije toga D. i E. bili su stavljeni pod skrb općine X. u Finskoj. Razlog za njihovo stavljanje pod skrb bilo je nasilničko ponašanje njihova očuha, ali mjera je naknadno okončana. U ljeto 2005. godine, obitelj je napustila Švedsku da bi provela praznike u Finskoj. Međutim, ostali su na finskom teritoriju, živeći u kamp-prikolici, u različitim kampovima, a djeca nisu išla u školu. U listopadu 2005. godine obitelj se

čite upute na pravo država članica, sadržaj pojma “uobičajeno boravište” treba određivati autonomno. Dopuštanje državama članicama da same određuju sadržaj navedenog pojma moglo bi stvoriti zapreke slobodnom kretanju odluka jer bi neke države pojam uobičajeno boravište mogle definirati preusko, a druge preširoko; što bi otvorilo prostor kako pozitivnom tako i negativnom sukobu međunarodne nadležnosti. Za razliku od takve situacije, autonomno tumačenje pojma “uobičajeno boravište” osigurava ujednačenu primjenu st. 1. čl. 8. BU II *bis* na području Unije. Sud je, nadalje, zaključio da pri utvrđivanju sadržaja tog pojma treba poći od t. 12. Preambule BU II *bis*, prema kojoj pojam uobičajeno boravište mora biti uobličen u svjetlu najboljeg interesa djeteta.¹¹⁰ Odatle slijedi da tumačenje navedenog pojma u kontekstu drugih europskih akata nije moguće analogno primijeniti i na BU II *bis*, nego da pojam “mora biti određen na temelju svih okolnosti karakterističnih za konkretan slučaj”.¹¹¹ Prema odluci Suda “uobičajeno boravište korespondira s mjestom koje reflektira određeni stupanj integracije djeteta u socijalnu i obiteljsku sredinu”.¹¹² Radi lakšeg snalaženja Sud EU-a dao je otvorenu listu faktora koje nacionalni sud mora uzeti u obzir pri utvrđivanju “reflektira li” djetetov boravak u određenoj državi članici “određeni stupanj integracije u društvenu i obiteljsku sredinu”, a koji bi upućivao na to da dijete baš u toj državi ima uobičajeno boravište. Tako Sud EU-a navodi da se u tu svrhu u razmatranje moraju uzeti, osobito “trajanje, redovitost, uvjeti i razlozi za boravak na području države članice i preseljenje obitelji u tu državu, djetetovo državljanstvo, mjesto i uvjeti pohađanja škole, poznavanje jezika i obiteljske i socijalne veze djeteta u toj državi”.

prijavila Odjelu socijalne skrbi u Finskoj općini Y. za socijalni stan. Tijekom studenog, za vrijeme boravka podnositeljice A. i gospodina F. u Švedskoj, odlukom Odbora za socijalnu skrb djeca su bez odgode stavljena pod skrb i smještena u udomiteljsku obitelj s obrazloženjem da su napuštena. Podnositeljica A. i gospodin F. zatražili su da ta odluka bude ukinuta, međutim, Odbor za socijalnu skrb odbio je njihovo traženje i stavio djecu C., D. i E. pod skrb i odredio njihovo smještanje u jedinicu za brigu o djeci. Podnositeljica A. pokrenula je postupak pred Upravnim sudom Kuopiona tražeći da se ove odluke ukinu i ujedno zatražila da se djeca vrate njoj na skrb. Navela je da su, za vrijeme njezina boravka u Švedskoj zajedno s gospodinom F., djeca ostala u Finskoj s očuhovom sestrom. Odlukom iz listopada 2006. godine, Upravni sud Kuopiona odbacio je tužbu i potvrdio osporavane odluke. Temelj za ovakvu odluku bilo je to što je, prema finskom pravu, Odbor za socijalnu skrb postupio u okviru svojih ovlaštenja. Sud je dodao da su uvjeti življenja djece o kojoj je riječ ozbiljno ugrozili njihovo psihičko stanje, njihovo zdravlje i njihov razvoj. Stavljanje djece pod skrb i njihovo smještanje omogućilo im je da prime psihijatrijsku skrb koja im je bila potrebna, da idu u školu te im osiguralo pouzdanu i sigurnu okolinu.

Podnositeljica A. uložila je žalbu protiv te odluke Vrhovnom upravnom sudu Finske, navodeći da finska tijela nisu bila nadležna. S tim u vezi podnositeljica A. je navela da su djeca C., D. i E. od travnja 2007. godine postala švedski državljani i da je njihovo uobičajeno boravište već dugo vremena u Švedskoj. Stoga slučaj potpada pod nadležnost švedskih sudova.

Zauzimajući stav da je tumačenje BU II *bis* nužno za rješavanje spora koji je pred njim pokrenut, Vrhovni upravni sud Finske odlučio je zastati s postupkom i uputiti Sudu EU-a zahtjev za prethodnim tumačenjem.

¹¹⁰ T. 35. Odluke Suda EU u Predmetu C-532/07 A.

¹¹¹ *Ibid.*, t. 37.

¹¹² *Ibid.*, t. 44.

U predmetu *C–211/10 Povse v. Alpagó*¹¹³ od Suda EU-a je, među ostalim, zatraženo tumačenje izraza “svaka kasnija odluka kojom se traži povratak djeteta” sadržanog u st. 8. čl. 11. BU II *bis*. Nacionalni sud osobito je zanimalo treba li navedeni izraz tumačiti na način da se automatsko priznanje predviđeno Poglavljem III. Dijela IV. ograničava samo na konačne odluke o pravu na skrb donesene od strane suda države članice u kojoj je dijete imalo uobičajeno boravište neposredno prije nezakonitog odvođenja ili zadržavanja. Sud je odgovorio da u odredbi st. 8. čl. 11. ne nalazi uporište za takvo tumačenje, jer se navedena odredba odnosi na “svaku kasniju odluku kojom se traži povratak djeteta”.¹¹⁴ Uz to, nijedna odredba o priznanju i ovrši odluke donesene na temelju st. 8. čl. 11. ne sadrži takav zahtjev.¹¹⁵

Imajući navedeno u vidu, ne čudi da je Sud EU-a (vezano uz pitanje prekludira li nankadna odluka suda države priznanja kojom se određuje privremeno skrbništvo i koja je prema pravu te države ovršna, ovrhu odluke kojom se nalaže povratak djeteta popraćene potvrdom o ovršnom nalogu donesene ranije od strane nadležnog suda u državi članici

¹¹³ Predmet *C–211/10 Povse* [2010] ECLI: ECLI:EU:C:2010:400. Činjenice slučaja su sljedeće: nakon prekida izvanbračne zajednice, u Italiji, kći ostaje živjeti s majkom. Na očev zahtjev, talijanski sud donosi hitnu privremenu mjeru kojom zabranjuje majci da s djetetom napusti Italiju. Majka, unatoč zabrani, s kćeri odlazi u Austriju. Otac u Austriji traži povratak djeteta na temelju Haške konvencije iz 1980.

Talijanski sud nadležan za odlučivanje o meritumu, donosi odluku kojom ukida zabranu napuštanja Italije, privremeno skrbništvo dodjeljuje zajednički majci i ocu, s time da dijete do konačne odluke smije ostati s majkom. Ocu nalaže uzdržavanje i pravo na susrete i druženje, a angažira i socijalnog radnika koji, međutim, prijavljuje majčino opstruiranje.

Austrijski sud, ne znajući za postojanje odluke talijanskog suda, na zahtjev majke, donosi odluku kojom ocu zabranjuje kontakte s majkom i djetetom zbog navodnog nasilja nad majkom. Austrijski općinski sud odbija očev zahtjev za povratkom djeteta (čl. 11. st. 5. BU II *bis*), no otac se žali višem sudu koji spornu odluku ukida i vraća predmet prvostupajnskom sudu na ponovno odlučivanje. Prvostupajnski sud ponovno odbija povratak djeteta pozivajući se sad na odluku talijanskog suda da dijete privremeno živi s majkom. Ovu odluku potvrđuje i drugostupajnski sud s obrazloženjem da postoji ozbiljna opasnost da bi povratak dijete izložio psihološkoj traumii (čl. 13. t. (b) Haške konvencije iz 1980.).

Majka pokreće postupak pred austrijskim sudom radi skrbništva, isti se proglašava nadležnim (čl. 15. st. 5. BU II *bis*) a da nije saslušao oca i traži od talijanskog suda da se proglašeni nenadležnim. Međutim, austrijski sud nije obaviješten da je otac u Italiji već zatražio odluku o povratku djeteta na temelju čl. 11. st. 8. BU II *bis*, a da je u postupku sudjelovala i majka. Talijanski sud se ne želi proglasiti nenadležnim jer smatra da nisu zadovoljeni uvjeti za ustupanje nadležnosti, zbog majčine nesuradnje. Stoga nalaže povratak djeteta u Italiju, s majkom ili bez nje. Uz odluku izdaje i potvrdu o ovršnom nalogu (čl. 42. BU II *bis*).

Za to vrijeme austrijski županijski sud donosi privremenu mjeru kojom privremeno skrbništvo dodjeljuje majci. Presliku odluke šalje ocu bez informacije da je može odbiti, i bez prijevoda. Odluka prema austrijskom pravu postaje pravomoćna i ovršna.

Kad otac od austrijskog suda zatraži ovrhu talijanske odluke kojom se nalaže povratak djeteta, sud odbija na temelju čl. 13. t. (b) Haške konvencije iz 1980. Prema očevoj žalbi, a na temelju odluke *Rinau*, županijski sud ukida odluku općinskog suda i nalaže povratak djeteta. Majka izjavljuje žalbu Vrhovnom sudu Austrije koji Sudu EU-a upućuje zahtjev za prethodnim tumačenjem.

¹¹⁴ T. 52. Odluke Suda EU-a u predmetu *C–211/10 Povse*.

¹¹⁵ *Ibid.*, t. 54.

porijekla) odgovorio negativno,¹¹⁶ uz obrazloženje da kada bi takvo postupanje bilo omogućeno, ono bi poslužilo izravnom izbjegavanju sustava utemeljenog Poglavljem III. Dijela IV. BU II *bis*, a time i poništavanju praktičnih učinaka čl. 11. st. 8. BU II *bis*.¹¹⁷ Naime, ako bi pribavljanje konačne odluke od strane suda nadležnog prema odredbama BU II *bis* predstavljalo preduvjet primjene st. 8. čl. 11., sudovi bi se žurili s donošenjem konačne odluke o pravu na skrb, unatoč nedostatku svih relevantnih informacija ili dokumenata potrebnih za tu svrhu ili vremena potrebnog za donošenje objektivne i nepristrane odluke.¹¹⁸ Takvo tumačenje st. 8. čl. 11. BU II *bis* bilo bi u suprotnosti s najboljim interesom djeteta.¹¹⁹ Osim toga, s obzirom na to da cijeli sustav BU II *bis* počiva na premisi da je nezakonito odvođenje ili zadržavanje suprotno najboljem interesu djeteta, što je dulja odvojenost djeteta od oca ili majke zbog nezakonitog odvođenja ili zadržavanja, veća je i ugroza temeljnih prava djeteta.¹²⁰

U predmetu **C-400/10 PPU J. McB. v. L. E.**¹²¹ od Suda EU-a zatraženo je prethodno tumačenje čl. 2. st. 11. (nezakonito odvođenje) a u vezi s čl. 2. st. 9. (pravo na skrb) BU II *bis*, a također i tumačenjem čl. 7. (pravo na privatni i obiteljski život) i čl. 24. (prava djeteta) Povelje o temeljnim pravima EU-a i njihova eventualnog utjecaja na tumačenje navedenih

¹¹⁶ *Ibid.*, t. 79.

¹¹⁷ *Ibid.*, t. 78.

¹¹⁸ *Ibid.*, t. 62.

¹¹⁹ *Ibid.*, t. 63.

¹²⁰ *Ibid.*, t. 64.

¹²¹ Predmet C-400/10 PPU *McB.* [2010] ECLI:EU:C:2010:582. Činjenice slučaja su sljedeće: podnositelj zahtjeva gospodin McB., Irac, i tužena, gospođa E., Engleskinja, živjeli su u izvanbračnoj zajednici više od deset godina (u Engleskoj, Australiji, Sjevernoj Irskoj) i od studenog 2008. u Irskoj. Zajedno su imali troje djece, J. rođenog u Engleskoj 2000., E. rođenog u Sjevernoj Irskoj 2002. i J. C. rođenog u Sjevernoj Irskoj 2007.

Nakon pogoršanja veze krajem 2008. i početkom 2009., a zbog navodno nasilničkog ponašanja oca, majka je s djecom odlazila u nekoliko navrata u "sigurnu kuću"

Dana 15. srpnja 2009. na zahtjev oca, odvjetnici su pripremili zahtjev za pokretanje postupka pred irskim sudom s ciljem dobivanja skrbništva nad svih troje djece. Međutim, 25. srpnja 2009. majka je, zajedno sa spomenutom djecom te sa starijim sinom iz prethodne veze, odletjela u Englesku. S obzirom na to da joj do tog trenutka nije dostavljen podnesak kojim je postupak pred irskim sudom pokrenut, prema irskom postupovnom pravu postupak nije mogao biti valjano pokrenut.

Dana 2. studenog 2009. gospodin McB. pokrenuo je postupak pred Visokim sudom pravde Engleske i Walesa tražeći povratak djece u Irsku, u skladu s odredbama Haške konvencije iz 1980. i BU II *bis*. Odlukom od 20. studenog 2009. navedeni Sud zatražio je od oca da, na temelju čl. 15. Haške konvencije iz 1980., pribavi odluku irskog nadležnog tijela kojom se potvrđuje da je odvođenje djece bilo nezakonito u smislu čl. 3. Haške konvencije iz 1980.

Dana 22. studenog 2009. gospodin McB. pokrenuo je postupak pred Visokim sudom Irske tražeći, najprije, odluku ili utvrđenje da je odvođenje njegove troje djece 25. srpnja 2009. bilo nezakonito u smislu čl. 3. Haške konvencije iz 1980. i, drugo, o pravu na skrb.

Odlukom od 28. travnja 2010. Visoki sud odbacio je prvi zahtjev uz obrazloženje da u vrijeme odvođenja djece otac nije imao pravo na skrb pa shodno tome ni njihovo odvođenje nije nezakonito, bilo u smislu Haške konvencije iz 1980. ili u smislu BU II *bis*.

članaka BU II *bis*. Naime, pojavilo se pitanje sprječava li BU II *bis*, bez obzira na to tumači li se u svjetlu čl. 7. Povelje ili drukčije, državu članicu od traženja na temelju vlastita prava da izvanbračni otac djece pribavi odluku nadležnog suda kojom mu se dodjeljuje roditeljska skrb, a što mu omogućuje da odvođenje djece iz države njihova uobičajenog boravišta bude smatrano nezakonitim prema čl. 2. st. 11. BU II *bis*.

Sud EU-a je naveo da je “pravo na skrb” definirano t. 9. čl. 2. BU II *bis* te da uključuje prava i obveze vezane uz brigu osobe o djetetu i, osobito, pravo na odlučivanje o djetetovu uobičajenom boravištu. Međutim, istaknuo je i da se navedeni pojam mora tumačiti autonomno i ujednačeno na području Unije.¹²² Ipak, s obzirom na to da BU II *bis* nigdje izrijekom ne navodi identitet ovlaštenika prava na skrb, nego upućuje na pravo one države članice u kojoj je dijete imalo uobičajeno boravište neposredno prije njegova odvođenja ili zadržavanja, uvjeti pod kojima izvanbračni otac stječe pravo na skrb u odnosu na dijete ovisit će o pravu te države članice. Stoga je moguće da stjecanje tog prava ovisi o pribavljanju odluke nadležnog suda kojom mu se dodjeljuje pravo na skrb.¹²³ U tom smislu, o odredbama relevantnog nacionalnog prava ovisit će je li riječ o zakonitom ili nezakonitom odvođenju djeteta.

U odnosu na čl. 7. Povelje o temeljnim pravima EU-a, Sud EU-a je zaključio da je gotovo identičan čl. 8. Konvencije o zaštiti temeljnih ljudskih prava te ga, u skladu sa st. 3. čl. 52. Povelje, treba tumačiti na način i u opsegu kako to čini Europski sud za ljudska prava. Pozivajući se na praksu navedenog Suda,¹²⁴ Sud EU-a je utvrdio da činjenica da neko nacionalno pravo roditeljsku skrb automatski dodjeljuje majci, ali ne i ocu nije u neskladu s čl. 8. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, ako mu je dana mogućnost da pred nadležnim sudom zatraži donošenje odluke kojom mu se dodjeljuje pravo na skrb.

U odnosu na čl. 24. Povelje o temeljnim pravima EU-a, Sud EU-a je zaključio da činjenica da izvanbračni otac pravo na skrb stječe tek sudskom odlukom omogućava nacionalnim sudovima da donesu takvu odluku o pravu na skrb koja je najprikladnija za zaštitu djetetova najboljeg interesa. To stoga što nacionalni sud može uzeti u obzir sve relevantne činjenice, a osobito “okolnosti u vezi s rođenjem djeteta, prirodom roditeljskog odnosa, odnosa djeteta sa svakim od roditelja te sposobnost svakog od roditelja da preuzmu odgovornost za skrb o djetetu”.¹²⁵

Otac je na odluku izjavio žalbu Vrhovnom sudu Irske koji je potom podnio Zahtjev za prethodnim tumačenjem čl. 2. st. 11. a u vezi s čl. 2. st. 9. BU II *bis*, a također i tumačenjem čl. 7. Povelje o temeljnim pravima EU-a i njegova eventualnog utjecaja na tumačenje navedenih članaka BU II *bis*.

¹²² T. 41. Odluke Suda EU-a u predmetu C-400/10 PPU *McB*.

¹²³ *Ibid.*, t. 43.

¹²⁴ Tako npr. u predmetima *Guichard protiv Francuske*, Zahtjev br. 56838/00, presuda od 9. rujna 2003. te *Balabontin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Zahtjev br. 39067/97, presuda od 14. rujna 1999.

¹²⁵ T. 62. Odluke Suda EU-a u predmetu C-400/10 *McB*.

U predmetu *C–491/10 Aguirre Zaraga v. Pelz*¹²⁶ nacionalni sud zatražio je od Suda EU-a tumačenje u vezi s čl. 42. BU II *bis*. Nacionalni sud je zanimalo je li moguće u državi članici u kojoj se traži ovrha zanemariti potvrdu o ovršnosti naloga (iz čl. 42. BU II *bis*) čije izdavanje predstavlja ozbiljno kršenje temeljnih prava (konkretno čl. 24. Povelje o temeljnim pravima EU-a) ili kada ta potvrda sadrži tvrdnju koja je očigledno netočna. Konkretno, može li se protiviti ovrši odluke kojom se nalaže povratak djeteta u slučaju kad (protivno odredbama čl. 42. st. 2. t. a) BU II *bis*) djetetu nije bila dana mogućnost da izrazi svoje mišljenje.

Sud je odgovorio da “t. a) st. 2. čl. 42. BU II *bis* ni na koji način ne ovlašćuje sudove države članice u kojoj se priznanje traži na kontrolu ispunjenosti uvjeta za izdavanje potvrde o ovršnosti naloga” jer bi takvo postupanje ugrozilo efikasnost sustava utemeljenog uredbom BU II *bis*.¹²⁷ Međutim, činjenica da sud države članice u kojoj se ovrha traži nema takvo ovlaštenje ni na koji način ne znači da je temeljnim pravima djeteta uskraćena pravna zaštita. Naime, Sud EU-a je podsjetio da sustav utemeljen BU II *bis* počiva na načelu međusobnog povjerenja, što u kontekstu temeljnih ljudskih prava znači da se presumira da sudovi svih država članica pružaju jednaku i učinkovitu pravnu zaštitu, osobito

¹²⁶ Predmet C–491/10 PPU *Zarraga* [2010] ECLI:EU:C:2010:828. Španjolski državljanin i njemačka državljanica vjenčali su se u Španjolskoj, gdje su dobili kćer. Obiteljsko uobičajeno boravište je u Španjolskoj, gdje je i pokrenut postupak za razvod braka u kojem su oba roditelja tražila isključivo pravo na roditeljsku skrb nad kćeri. Prvostupanjski sud je (na temelju odluke psihologa) privremeno skrbništvo dodijelio ocu, a majci pravo na susrete i druženje. Dijete se preselilo k ocu, a majka se preselila u Njemačku. Kći je, uz odobrenje oca, došla k majci na ljetne praznike i ostala u Njemačkoj.

Na zahtjev oca, španjolski sud je donio novu privremenu mjeru, kojom zabranjuje da dijete u društvu majke ili nekog njezina srodnika napušta španjolski teritorij. Istom odlukom majci oduzima pravo na susrete i druženje do konačne odluke suda.

U međuvremenu, otac u Njemačkoj inicira postupak za povratak kćeri u Španjolsku na temelju Haške konvencije iz 1980. Sud odbija očev zahtjev na temelju čl. 13. st. 2. Haške konvencije iz 1980. jer se kći na ročištu rezolutno i kategorički protivila povratku u Španjolsku. Odluku su podržali i eksperti, imajući u vidu djevojičinu dob i zrelost.

U nastavku postupka o meritumu španjolski sud zatražio je novo izvješće stručnjaka o djevojičinu stanju i naložio majci da s kćeri pristupi na ročište. Majka traži da joj se nakon ročišta omogućí povratak s kćeri u Njemačku ili da se kći sasluša preko videolinka, no sud odbija oboje i skrbništvo dodjeljuje ocu. Majka se žali na odluku i traži da se sasluša kći, ali viši sud taj zahtjev odbija, uz obrazloženje da je prema španjolskom pravu žalbu moguće izjaviti samo iz taksativno navedenih razloga, a propust uredno obaviještene stranke da bude nazočna na ročištu nije među njima. Potom španjolski sud izdaje uz odluku i potvrdu u ovršnosti, na temelju BU II *bis*.

Majka pred njemačkim sudom traži nepriznanje odluke španjolskog suda, a njemački sud njezin zahtjev usvaja, uz obrazloženje da španjolski sud nije saslušao kćer prije donošenja konačne odluke. Otac se žali i traži priznanje španjolske odluke i povrata kćeri u Španjolsku. Viši sud smatra da je nesaslušanje kćeri osobito bitna povreda temeljnih prava i da su naporí španjolskog suda vezani uz saslušanje nedovoljni, imajući u vidu čl. 24. st. 1. Povelje o temeljnim pravima EU-a.

Sud se pita je li u ovakvom slučaju sud države članice u kojoj se traži ovrha, unatoč nepostojanju ovlaštenja da ispita opravdanost izdavanja potvrde o ovršnosti naloga prema čl. 42 BU II *bis*, vezan tom ispravom čiji je sadržaj očito neistinit. Naime, potvrda navodi da je kći saslušana. Stoga je Prizivni pokrajinski sud Celle zastao s postupkom i uputio Sudu EU-a zahtjev za prethodnim tumačenjem.

¹²⁷ T. 54. i 55. Odluke Suda EU-a u predmetu C–491/10 *Zaraga*.

stoga što čl. 42. BU II *bis* treba tumačiti u svjetlu čl. 24. Povelje o temeljnim pravima EU-a. Nastavno na navedeno, Sud EU-a je istaknuo da Povelja ne nameće apsolutnu obvezu da u svakom slučaju nezakonitog odvođenja ili zadržavanja djeteta mora biti saslušano. Naprotiv, pod određenim okolnostima saslušanje djeteta može biti i štetno za njegovo psihološko zdravlje jer ga može izložiti tenzijama koje prate sudski postupak u kojem se odlučuje o pravu na skrb.¹²⁸ Stoga je na nadležnom sudu države članice porijekla odluke da u konkretnom slučaju prosudi je li saslušanje djeteta u njegovu najboljem interesu,¹²⁹ naravno, uz uvjet da djeteta ima mogućnost slobodno izraziti svoje mišljenje. Dakle, ako sud države članice porijekla odluke odluči izdati potvrdu o ovršnom nalogu unatoč tome što djeteta nije saslušano, stranka koja se tome protivi mora pokrenuti postupak osporavanja u toj državi članici. Odluku o povratku djeteta popraćenu navedenom potvrdom nije moguće osporavati ni pred sudovima države članice porijekla odluke ni pred sudovima države članice u kojoj je zatražena ovrha.¹³⁰

Sud EU-a u ovom predmetu posebno se osvrnuo i na nevoljkost nacionalnih tijela da prihvate izravnu komunikaciju između sudova, odnosno da saslušaju djeteta preko video-linka. S tim u vezi naveo je da "sud države članice porijekla odluke mora, u mjeri u kojoj je to moguće i uvijek uzimajući u obzir najbolje interese djeteta, koristiti sva sredstva koja su mu dostupna prema odredbama nacionalnog prava ili posebnih međunarodnih akata koji uređuju međunarodnu sudsku suradnju, uključujući, kad je to prikladno, odredbe sadržane u Uredbi Vijeća (EZ) br. 1206/2001."¹³¹

U predmetu **C–92/12 PPU *Health Service Executive v. S. C. and A. C.***¹³² nacionalni sud je, među ostalim, zatražio tumačenje čl. 56. BU II *bis* u vezi sa savjetovanjem sa sre-

¹²⁸ *Ibid.*, t. 64.

¹²⁹ *Ibid.*, t. 68.

¹³⁰ Detaljnije o tome vidjeti t. 71. Odluke Suda EU-a u predmetu C–221/10 PPU *Povse*.

¹³¹ Tako: t. 67. Odluke Suda EU-a u predmetu *Zaraga*. Uredba Vijeća (EZ) br. 1206/2001 od 28. svibnja 2001. o suradnji između sudova država članica u izvođenju dokaza u građanskim ili trgovačkim stvarima, SL EU L174/1.

¹³² Predmet C–92/12 PPU *Health Service Executive* [2012] ECLI:EU:C:2012:255. Činjenice slučaja su sljedeće: djevojka (S. C.), stara 17 godina, irska državljanica s uobičajenim boravištem u Irskoj, s majkom (A. C.) koja živi u Londonu, oca se nigdje ne spominje, od rane je dobi uključena u sustav skrbi, najprije kroz udomiteljstvo, a potom kroz različite oblike institucionalne skrbi. Često bježi, uz ponovljene epizode rizičnog ponašanje, nasilja i agresije. S obzirom na to da joj se stanje konstantno pogoršava te da sukcesivno pokušava samoubojstvo, smještena je u ustanovu zatvorenog tipa s ciljem stalne kliničke procjene i dobivanja odgovarajućeg medicinskog tretmana. Međutim, kako se ondje konstantno izolira od svih i odbija sudjelovati u terapijskim programima, zaključeno je da u Irskoj ne postoji odgovarajuća ustanova koja bi mogla odgovoriti njezinim zdravstvenim potrebama. S obzirom na to da je djevojka višekratno izražavala želju da bude bliže majci, nadležno tijelo (Health Service Executive of Ireland, dalje: HSE) žurno donosi odluku da potraži odgovarajući smještaj u Engleskoj. U rujnu 2011. godine HSE traži od irskog suda donošenje odluke koja bi omogućila smještaj djevojke u odgovarajuću ustanovu u Engleskoj, u nadi da će se djevojka lakše oporavljati u ustanovi koja može odgovoriti njezinim potrebama i gdje je bliže majci. Potom se obraća i irskom središnjem tijelu sa zahtjevom da kontaktira središnje tijelo

dišnjim ili drugim tijelom nadležnim u toj državi radi dobivanja pristanka za smještanje djeteta, kada to smještanje uključuje lišenje slobode. Drugim riječima, nacionalni sud je tražio odgovor na pitanje treba li, u svjetlu čl. 24. Povelje o temeljnim pravima EU-a kojim se štite najbolji interesi djeteta, st. 1. čl. 56. tumačiti na način svaki sud države članice koji namjerava smjestiti dijete koje je u osobito ranjivoj situaciji na institucionalnu skrb u drugu državu članicu ima obvezu provjeriti je li pristanak koji je zaprimio dan od strane nadležnog tijela druge države članice te je li tijelo nadležno za davanje pristanka središnje tijelo ili "drugo nadležno tijelo", u smislu čl. 56. Uredbe.

Sud EU-a je u svojoj Odluci jasno istaknuo da, u slučajevima u kojima je potrebno tražiti pristanak, on mora biti zatražen i zaprimljen od suda države članice koja odlučuje o prekograničnom smještaju djeteta i to prije donošenja odluke. Pristanak mora biti dan od strane nadležnog tijela, tj. tijela s javnim ovlastima. Pristanak dan od strane ustanove u koju se dijete smješta nije dostatan. Eventualne nepravilnosti u postupku moguće je i naknadno ispraviti.¹³³

Uz to, pojasnio je da BU II *bis* regulira dvije načelne situacije: onu u kojoj pravo druge države članice za domaće slučajeve smještaja djeteta ne traži intervenciju javnog tijela pa ni tijelo druge države članice koje razmatra prekogranični smještaj djeteta nije dužno tražiti pristanak od strane središnjeg tijela ili drugog nadležnog tijela te države članice, nego je o planiranom prekograničnom smještaju djeteta dovoljno samo obavijestiti središnje ili drugo nadležno tijelo u toj državi članici;¹³⁴ i drugu u kojoj pravo druge države članice za domaće slučajeve smještaja djeteta traži intervenciju javnog tijela, pa je i nadležno tijelo druge države članice dužno prije donošenja odluke o prekograničnom smještaju djeteta zatražiti i dobiti pristanak od središnjeg ili drugog nadležnog tijela države u kojoj se traži smještaj. S obzirom na to da BU II *bis* predviđa decentralizirani sustav nadležnih tijela u državama članicama, obveza je središnjih tijela da nadležnom tijelu države moliteljice dostave jasne i precizne informacije o tome tko je u toj državi nadležan za davanje valjanog pristanka za prekogranični smještaj djeteta, a obveza je svake države članice da jasnim i

Engleske i Walesa, a u svrhu ishođenja pristanka na smještaj od strane engleskog nadležnog tijela. Nakon dobivenog pristanka od strane engleskog nadležnog tijela, a zbog stanja djevojke irski sud, unatoč njezinu protivljenju, donosi privremenu mjeru o smještaju djevojke u sigurnu ustanovu u Engleskoj, na određeno vrijeme, uz obvezu redovitog preispitivanja potrebe za daljnjim zadržavanjem djevojke u toj ustanovi. Na temelju navedene odluke i dobivenog pristanka za prekogranični smještaj, djevojka je prevezena u Englesku. HSE potom traži registraciju ovršnosti te odluke u Engleskoj te, do okončanja tog postupka, donošenje privremene mjere na temelju čl. 20. BU II *bis* od strane engleskog suda kojom se osigurava i omogućava smještaj djevojke u sigurnu ustanovu. Međutim, irski sud ima određenih dvojbi o tome koliko se ovakvo postupanje, osobito u situaciji kada je riječ o prisilnom zadržavanju djeteta na skrbi, uklapa u područje primjene i mehanizam djelovanja BU II *bis* pa upućuje Sudu EU-a zahtjev za prethodnim tumačenjem određenih odredaba BU II *bis*.

¹³³ T. 95. Odluke Suda u predmetu C-92/12 PPU *Health Service Executive*.

¹³⁴ Čl. 56. st. 4. BU II *bis*.

preciznim pravilima uredi postupak ishođenja pristanka.¹³⁵ Vezano uz tumačenje pojma “drugo nadležno tijelo”, Sud EU-a je istaknuo da se drugim nadležnim tijelom u pravilu smatra tijelo s javnim ovlastima, iako to nije uvijek moguće doslovno i primijeniti jer prava država članica imaju različite koncepcije sadržaja javnog prava.¹³⁶ U svakom slučaju, Sud EU-a je kao bitnu odrednicu istaknuo činjenicu da pristanak ustanove u koju se dijete smješta uz plaćanje (čak i ako je riječ o tijelu s javnim ovlastima) sam po sebi ne može predstavljati valjani pristanak, jer je valjani pristanak uvjetovan procjenom nezavisnog tijela, osobito u slučajevima koji uključuju lišavanje djeteta slobode.¹³⁷ Uz to, Sud EU-a je istaknuo da u slučaju bilo kakve neregularnosti vezane uz ishođenje pristanka uvijek postoji mogućnost naknadne korekcije jer bi bilo koje drukčije shvaćanje bilo u suprotnosti sa svrhom i ciljevima BU II *bis*, a to je zaštita najboljeg interesa djeteta.¹³⁸ Dakle, u slučaju da je pristanak zatražen i zaprimljen, ali zbog nekog razloga nije valjan, zastat će se s proglašenjem ovršnosti odluke o prekograničnom smještaju sve do zaprimanja valjanog pristanka. Međutim, u slučaju da pristanak nije ni tražen, sud koji odlučuje o prekograničnom smještaju pokrenut će postupak savjetovanja sa središnjim tijelom države u kojoj se traži smještaj i tek nakon dobivenog valjanog pristanka donijet će novu odluku o prekograničnom smještaju djeteta.

U predmetu **C–436/13 E. v. B.**¹³⁹ nacionalni sud je tražio pojašnjenje st. 3. čl. 12. BU II *bis*, konkretno, odgovor na pitanje prestaje li prorogirana nadležnost suda države članice pred kojim su nositelji roditeljske odgovornosti zajedničkim sporazumom pokrenuli

¹³⁵ T. 82. i 83. Odluke Suda u predmetu C–92/12 PPU *Health Service Executive*.

¹³⁶ *Ibid.*, t. 87.

¹³⁷ *Ibid.*, t. 88.

¹³⁸ *Ibid.*, t. 89.–91. Npr. pristanak je dalo neodgovarajuće tijelo, sud koji odlučuje o smještaju pogrešno je razumio uvjete pristanka i donio odluku koja prelazi granice sadržane u pristanku itd.

¹³⁹ Predmet C–436/13 E. v. B. [2014] ECLI:EU:C:2014:2246. Činjenice slučaja su sljedeće: otac (španjolski državljanin) i majka (državljanica Velike Britanije) borave u Španjolskoj, najprije sami, a od 2005. sa zajedničkim djetetom koje je i rođeno u Španjolskoj. Krajem 2009. roditelji se rastaju, a početkom veljače 2010. majka se s djetetom seli u Veliku Britaniju. U srpnju 2010. roditelji sklapaju sporazum o roditeljskoj skrbi kojim je fizička skrb nad djetetom dodijeljena majci, a pravo na kontakte ocu. Sporazum je sklopljen pred tajnikom prvostupanjskog suda u Španjolskoj i upućen sudu na odobrenje. U listopadu 2010. sud donosi odluku u kojoj se navode odredbe tog sporazuma.

^U prosincu 2010. majka podnosi zahtjev engleskom sudu i traži donošenje odluke o prebivalištu djeteta i smanjenje prava na kontakt s ocem, utvrđenih ranijim sporazumom i odlukom španjolskog suda. U siječnju 2011. otac pred istim sudom podnosi zahtjev za ovrhom odluke španjolskog suda iz listopada 2010. Na raspravi održanoj u prosincu 2011. majka priznaje da je sklapanjem sporazuma prorogirala nadležnost španjolskog suda te se u tom smislu ne protivi ovrshi odnosne odluke, kojom je očevo pravo na kontakt uređeno do siječnja 2013.

Majka potom podnosi zahtjev španjolskom sudu da u skladu s odredbama čl. 15. BU II *bis* prenese nadležnost engleskom sudu. U veljači 2012. španjolski sud donosi odluku o prijenosu nadležnosti na engleski sud jer je “ranija odluka postala pravomoćna, predmet je okončan a pred sudom nije u tijeku nijedan drugi predmet između stranaka u području obiteljskog prava, pa ne postoji nikakav razlog za utvrđivanje da ne postoji nadležnost kako je zatraženo u zahtjevu”.

postupak u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću, proglašenjem pravomoćne odluke u okviru tog postupka ili se ta nadležnost nastavlja i nakon proglašenja takve odluke.

Sud EU-a je u svojoj Odluci naveo da se za prorogaciju traži izričiti ili nedvosmisleni pristanak svih stranaka u postupku u trenutku pokretanja postupka pred sudom¹⁴⁰ te da svaka prorogacija nadležnosti u skladu s tom odredbom mora biti u najboljem interesu djeteta¹⁴¹ što se utvrđuje *in concreto*.¹⁴² Sud dalje navodi da “nije moguće prihvatiti da u svim slučajevima i nakon okončanja postupka za koji je nadležnost prorogirana te tijekom cijelog djetinjstva dotične osobe takva prorogacija nadležnosti ostaje u najboljem interesu tog djeteta”,¹⁴³ te da se ne može pretpostaviti da takav sporazum u svakom slučaju postoji i nakon okončanja pokrenutog postupka te u odnosu na druga pitanja koja se mogu naknadno pojaviti.¹⁴⁴ Drugim riječima, nadležnost suda države članice pred kojim su nositelji roditeljske odgovornosti zajedničkim sporazumom pokrenuli postupak u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću prestaje proglašenjem pravomoćne odluke u okviru tog postupka.¹⁴⁵

U predmetu **C-656/13 L. v. M.**¹⁴⁶ nacionalni sud zatražio je odgovor na pitanje je li na temelju odredbe st. 3. čl. 12. BU II *bis*, u predmetu o roditeljskoj odgovornosti, moguće

U lipnju 2012. majka ponovno podnosi zahtjev engleskom sudu da kao sud uobičajenog boravišta djeteta odluči o roditeljskoj skrbi. Engleski sud se proglašava nadležnim. U svibnju 2013. otac protiv te odluke podnosi žalbu kojom osporava nadležnost engleskog suda, poziva se na trajni karakter jednom prorogirane nadležnosti te na mogućnost prijenosa nadležnosti samo ako ne postoji postupak koji je u tijeku. Majka tvrdi da nakon pravomoćnosti odluke donesene pred prorogiranim sudom ta prorogacija više ne proizvodi učinak, da se čl. 1. BU II *bis* primjenjuje samo na posebne postupke koji su u tijeku pred sudom države članice, a ne općenito na nadležnost tog suda, tako da u slučaju u kojem nema postupka koji je u tijeku nije moguće ni prijenos nadležnosti.

Engleski Žalbeni sud odlučuje prekinuti postupak i Sudu EU-a upućuje zahtjev za prethodnim tumačenjem.

¹⁴⁰ T. 39. Odluke Suda EU-a u predmetu C-436/13 E. v. B.

¹⁴¹ *Ibid.*, t. 44. i 45.

¹⁴² *Ibid.*, t. 47.

¹⁴³ *Ibid.*, t. 46.

¹⁴⁴ *Ibid.*, t. 48.

¹⁴⁵ *Ibid.*, t. 50.

¹⁴⁶ Predmet C-656/13 L. v. M. [2014] ECLI:EU:C:2014:2364. Činjenice slučaja su sljedeće: nevjenčani par, L. i M., imaju dvoje zajedničke djece, R. i K. Djeca su rođena u Češkoj i imaju češko državljanstvo. Do veljače 2010. roditelji i djeca žive u Češkoj. Od veljače 2010. majka, L., radi u Austriji, a djeca žive naizmjenično s majkom pa s ocem koji radi u Češkoj. U svibnju 2012. majka prijavljuje prebivalište djece u Austriji, a u rujnu iste godine obavještava oca da se djeca školuju u Austriji i da ih neće vratiti u Češku. Otac pred češkim sudom podnosi zahtjev za “uređenje odnosa između roditelja i djece”. U listopadu 2012. otac zadržava djecu koja su bila kod njega u posjetu. Majka potom pokreće postupak pred češkim sudom, a potom i pred austrijskim radi ostvarivanja prava na roditeljsku skrb. U studenom 2012. češki sud donosi privremenu mjeru na temelju koje se djeca vraćaju u Austriju gdje nastavljaju sa

prorogirati nadležnost suda druge države članice i kad pred izabranim sudom nije u tijeku ni jedan drugi postupak te može li se smatrati da su nadležnost suda pred kojim je jedna od stranaka pokrenula postupak, a tuženik u prvom podnesku uložio prigovor o nenadležnosti i naknadno pred tim istim sudom pokrenuo drugi postupak, izričito ili na drugi nedvosmislen način prihvatile sve stranke u postupku.

Sud je odgovorio da odredbu st. 3. čl. 12. BU II *bis* treba tumačiti na način da ona omogućava da se za postupak o roditeljskoj odgovornosti uspostavi nadležnost suda države članice koji nije sud uobičajenog boravišta djeteta iako pred izabranim sudom nije u tijeku nijedan drugi postupak. Pri tom je podsjetio na kriterije koje navedeni članak određuje kao *conditio sine qua non* prorogacije, poglavito na zahtjev da je tako zasnovana nadležnost u najboljem interesu djeteta.¹⁴⁷ Naveo je i da bi se ograničavanjem područja primjene st. 3. čl. 12. BU II *bis* na situacije u kojima se postupak o roditeljskoj odgovornosti nadovezuje na drugi postupak koji je već u tijeku znatno smanjila mogućnosti korištenja te prorogacije, s obzirom na to da do potrebe pokretanja postupaka o roditeljskoj odgovornosti može doći neovisno o bilo kakvom drugom postupku.¹⁴⁸ Nadalje, takvim bi se tumačenjem isključila mogućnost prorogacije nadležnosti na temelju spomenutog stavka 3. za pitanja roditeljske odgovornosti kad je riječ o djeci čiji se roditelji nikada nisu vjenčali ili su već razvedeni, rastavljeni ili im je brak poništen, što bi bilo protivno cilju jednakosti sve djece.¹⁴⁹

U odnosu na drugo pitanje Sud je potvrdio da se, u smislu st. 3. čl. 12. BU II *bis* ne može smatrati da su nadležnost suda pred kojim je jedna stranka pokrenula postupak o roditeljskoj odgovornosti "izričito ili na drugi nedvosmisleni način prihvatile sve stranke u postupku" kad osoba koja je u tom prvom postupku tužena naknadno pred istim sudom pokrene drugi postupak, a u okviru prvog postupka u prvom podnesku uložiti prigovor nenadležnosti tog suda.¹⁵⁰

školovanjem. Mjeru naknadno potvrđuje i Županijski sud. U veljači 2013. češki sud proglašava se nenadležnim. U ožujku 2013. austrijsko Središnje tijelo zaprima zahtjev za povratkom djece na temelju Haške konvencije iz 1980. U travnju 2013. češki županijski sud preinačuje odluku češkog općinskog suda o nenadležnosti i utvrđuje nadležnost češkog općinskog suda na temelju čl. 12. st. 3. BU II *bis*, obrazlažući da se sve stranke u postupku (roditelji i posebni skrbnik za djecu) prihvatile nadležnost češkog suda. Majka podnosi reviziju protiv te odluke u kojoj ističe da uvjet prihvaćanja međunarodne nadležnosti češkog suda u ovom slučaju nije ispunjen. Češki Vrhovni sud odlučuje prekinuti postupak i uputiti Sudu EU-a zahtjev za prethodnim tumačenjem.

¹⁴⁷ T. 39. Odluke Suda EU-a u predmetu C-656/13 *L. v. M.*

¹⁴⁸ *Ibid.*, t. 46.

¹⁴⁹ *Ibid.*, t. 50.

¹⁵⁰ *Ibid.*, t. 59.

U predmetu **C–184/14 A. v. B.**¹⁵¹ nacionalni sud zatražio je tumačenje odredaba čl. 3. Uredbe br. 4/2009,¹⁵² tj. zatražio je pojašnjenje isključuju li se međusobno kriteriji za dodjeljivanje nadležnosti navedeni u članku 3. točkama (c) i (d), s obzirom na to da je ondje upotrijebljen veznik “ili”, ili taj veznik znači da se zahtjev u vezi s obvezom uzdržavanja maloljetne djece može podnijeti bilo sudu nadležnom za odlučivanje u postupku za razvod braka bilo sudu nadležnom za odlučivanje u postupku o roditeljskoj odgovornosti.

Sud EU-a je u svojoj Odluci naveo da se doseg pojma “povezani postupci” u kontekstu Uredbe o uzdržavanju mora tumačiti autonomno, tj. da se mora tumačiti u vezi s rec. 5. Preambule BU II *bis* koji jasno distingvira bračne sporove od sporova o roditeljskoj odgovornosti.¹⁵³ To stoga što se podloga kriterija za zasnivanje nadležnosti jasno razlikuje ovisno o kvalifikaciji predmeta spora. Nadležnost suda u predmetima o roditeljskoj odgovornosti utemeljena je na kriteriju proksimiteta kojim se ostvaruje najbolji interes djeteta, tj. nadležnost onog suda koji je u najboljem položaju da ocijeni *in concreto* što je najbolje za dijete. To uključuje i posljedice zahtjeva koji se odnosi na obvezu uzdržavanja djeteta.¹⁵⁴ Slijedom navedenog, a imajući u vidu da zahtjev koji se odnosi na obveze uzdržavanja maloljetnog djeteta nije nužno povezan s postupcima za razvod ili rastavu braka,¹⁵⁵ Sud EU-a je zaključio da se zahtjev koji se odnosi na obvezu uzdržavanja maloljetne djece neraskidivo povezan s postupkom o roditeljskom odgovornosti.¹⁵⁶ Dakle, članak 3. točke (c) i (d) Uredbe o uzdržavanju treba tumačiti na način da je zahtjev u vezi s obvezom uzdržavanja

¹⁵¹ Predmet C–184/14 A. v. B. [2015] ECLI:EU:C:2015:479. Činjenice slučaja su sljedeće: supružnici A. i B. i njihovo troje djece talijanski su državljan, trajno nastanjeni u Londonu, gdje su djeca i rođena. U veljači 2012. suprug pred sudom u Milanu pokreće postupak kojim traži rastavu zbog krivnje supruge, zajedničko skrbništvo nad djecom te odredi njihovo boravište na adresi majke. Predlaže plaćanje uzdržavanja za djecu u iznosu od 4000 eura na mjesec. Supruga uzvraća protutužbom za rastavu braka na temelju krivnje supruge i traži mjesečni iznos uzdržavanja od 18.700 eura te osporava nadležnost milanskog suda u vezi sa sporom o roditeljskoj odgovornosti i uzdržavanja djece, s obzirom na to da su djeca rođena i oduvijek žive u Londonu. U studenom 2012. milanski sud proglašava se nadležnim za odlučivanje o rastavi, a u odnosu na spor o roditeljskoj skrbi, upućuje na nadležnost sudova u Velikoj Britaniji. A. (suprug) potom u Engleskoj pokreće postupak u povodu spora o roditeljskoj odgovornosti. U vezi s uzdržavanjem, milanski sud proglašava se nadležnim za odlučivanje o zahtjevu za uzdržavanjem supruge (B.) s obzirom na njegovu akcesornost statusnom sporu za koji je nadležan, a proglašava se nenadležnim za odlučivanje o zahtjevu za uzdržavanjem djece jer je on akcesoran zahtjevu za odlučivanje o roditeljskoj odgovornosti. Suprug potom podnosi žalbu Vrhovnom kasacijskom sudu Italije smatrajući da su i za odlučivanje o uzdržavanju djece nadležni talijanski sudovi. Vrhovni kasacijski sud odlučuje prekinuti postupak i Sudu EU-a upućuje zahtjev za prethodnim tumačenjem.

¹⁵² Uredba Vijeća (EZ) br. 4/2009 od 18. prosinca 2008. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršenju sudskih odluka te suradnji u stvarima koje se odnose na obvezu uzdržavanja, SL EU L7/1.

¹⁵³ T. 37. Odluke Suda EU-a u predmetu C–184/14 A. v. B.

¹⁵⁴ *Ibid.*, t. 43.

¹⁵⁵ *Ibid.*, t. 42.

¹⁵⁶ *Ibid.*, t. 40.

djeteta akcesoran isključivo u odnosu na postupak o roditeljskoj odgovornosti u smislu članka 3. točke (d) te uredbe.¹⁵⁷

U predmetu *C–428/15 Child and Family Agency v. J. D.*¹⁵⁸ zatraženo je tumačenje čl. 15. BU II *bis*. Nacionalni sud je zanimalo može li se navedeni članak tumačiti na način da se primjenjuje i u slučaju zahtjeva za zaštitom djeteta koji je nadležno tijelo države članice podnijelo na temelju odredaba javnog prava, poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku, ako izjava o nadležnosti suda druge države članice zahtijeva da tijelo te druge države članice pokrene postupak odvojen od onoga pokrenutog u prvoj državi članici, na temelju svog unutarnjeg prava i s obzirom na možebitno različite činjenične okolnosti.

Sud EU-a je istaknuo da bi, iako iz teksta članka 1. stavaka 1. i 2. BU II *bis* proizlazi da se ta pravila o nadležnosti primjenjuju u “građanskim stvarima” koje se odnose na dodjelu, izvršavanje, prijenos, ograničenje ili oduzimanje roditeljske odgovornosti, navedeni članak trebalo tumačiti na način da se isti primjenjuje i u onim predmetima iz područja roditeljske odgovornosti koji imaju za cilj usvajanje mjera za zaštitu djece primjenom odredaba koje, prema nacionalnom pravu države članice, spadaju u javno pravo.¹⁵⁹

Vezano uz izjavu o nadležnosti suda druge države članice iz st. 1. čl. 15. proizlazi da takva izjava podliježe uvjetu da su pred odnosnim sudom zahtjev podnijele stranke u postupku ili nadležni sud te prve države članice. Dakle, nacionalno postupovno pravilo koje zahtijeva da tijelo te države članice pokrene postupak različit od onoga pokrenutog u prvoj državi članici može se primjenjivati tek nakon odluke nadležnog suda o prijenosu nadležnosti na sud druge države članice i kao takvo ne može se smatrati zaprekom za donošenje odluke o prijenosu nadležnosti. Mogućnost da sud države članice kojem je nadležnost prenesena u postupku uzme u razmatranje drukčije činjenice od onih koje je

¹⁵⁷ *Ibid.*, t. 48.

¹⁵⁸ Predmet *C–428/15 Child and Family Agency* [2016] ECLI:EU:C:2016:819. Činjenice slučaja su sljedeće: J. D. je državljanka Velike Britanije koja pati od poremećaja osobnosti zbog kojeg joj je, nakon nasilne epizode s djetetom, dijete oduzeto i smješteno u ustanovu. U kolovozu 2014., dok je još živjela u Velikoj Britaniji a u očekivanju drugog djeteta, J. D. se podvrgnula prenatalnoj procjeni iz koje je proizašlo da je pokazala privrženost prema prvom djetetu, da gleda pozitivno na dolazak drugog djeteta i da je izrazila spremnost na suradnju sa socijalnim radnicima. Unatoč tome, nadležna tijela su ocijenila da bi dijete po rođenju trebalo smjestiti u udomiteljsku obitelj do provođenja postupka posvojenja od strane treće osobe. J. D. je tada otkazala najam, prodala svu svoju imovinu i nastanila se u Irskoj gdje je dijete i rođeno. Nedugo po rođenju djeteta, Agencija je zatražila od Okružnog suda Irske da naloži da se dijete smjesti u udomiteljsku obitelj, ali taj zahtjev je odbijen. Agencija je podnijela žalbu irskom regionalnom sudu koji je odlučio da se dijete smjesti u udomiteljsku obitelj, a majci je dodijelio pravo na kontakte. Agencija je potom zatražila od Visokog suda Irske da nadležnost za rješavanje predmeta prenese na Visoki sud Engleske i Walesa, a zahtjev je podupro i djetetov skrbnik. U ožujku 2015. Visoki sud Irske ovlastio je Agenciju da od Visokog suda Engleske i Walesa zatraži da se proglasi nadležnim. J. D. je zatražila dopuštenje za podnošenje žalbe protiv te presude izravno Vrhovnom sudu Irske koji je, nakon saslušanja objiju stranaka, prihvatio njezin zahtjev, ali je odlučio prekinuti postupak i Sudu EU-a uputiti zahtjev za prethodnim tumačenjem.

¹⁵⁹ T. 31.–33. Odluke Suda EU-a u predmetu *C–428/15 Child and Family Agency*.

uzeo u obzir izvorno nadležni sud svojstvena je mehanizmu normiranom u čl. 15. i u tom smislu u skladu s odredbama BU II *bis*.¹⁶⁰

Nacionalni sud također je zanimalo i kako, u kontekstu mogućeg prijenosa nadležnosti na sud druge države članice, tumačiti pojmove “primjereniji sud i “najbolji interes djeteta”. Sud EU-a je naglasio da je iz odredaba Uredbe vidljivo da su kriteriji za zasnivanje nadležnosti u predmetima o roditeljskoj odgovornosti oblikovani imajući u vidu najbolji interes djeteta te posljedično tome poštovanje temeljnih prava djeteta. Upravo zbog tog razloga kao temeljni kriterij za zasnivanje nadležnosti u tim predmetima odabran je kriterij proksimiteta pa bi, stoga, “sud države članice koji je redovno nadležan za rješavanje određenog predmeta, kako bi mogao zatražiti prijenos nadležnosti na sud druge države članice, morao moći oboriti čvrstu presumpciju u prilog zadržavanja vlastite nadležnosti koja proizlazi iz te uredbe”.¹⁶¹

Ponajprije, u skladu s čl. 15. st. 1., nadležni sud mora utvrditi postojanje “posebne povezanosti” djeteta s tom drugom državom članicom. Konkretno, mora usporediti važnost i jačinu odnosa “opće” povezanosti koju ima s djetetom o kojem je riječ s važnošću i jačinom odnosa svojstvenih “posebno” povezanosti djeteta s tom drugom državom članicom, a koja se utvrđuje na temelju kriterija sadržanih u čl. 15. st. 3. BU II *bis*.¹⁶² Tek potom nacionalni sud mora utvrditi je li sud s kojim je dijete posebno povezano ujedno i “primjereniji sud” za rješavanje konkretnog predmeta.¹⁶³ Može se smatrati primjerenijim ako bi prijenos nadležnosti “donio stvarnu i konkretnu dodanu vrijednost za donošenje odluke u svezi s djetetom, u usporedbi s mogućnošću da nadležni sud zadrži nadležnost”.¹⁶⁴

Konačno, prijenos nadležnosti mora biti u najboljem interesu djeteta. Da bi se u to uvjerio, nadležni sud mora razmotriti emocionalne, obiteljske i društvene odnose djeteta o kojem je riječ i utvrditi da prijenos nadležnosti neće imati negativan utjecaj na djetetov život.¹⁶⁵

U predmetu **C–565/16 *Saponaro***¹⁶⁶ nacionalni sud zatražio je tumačenje odredbe čl. 12. BU II *bis*, konkretno, odgovor na pitanje može li se situacija u kojoj su roditelji ma-

¹⁶⁰ *Ibid.*, t. 34.–37.

¹⁶¹ *Ibid.*, t. 49.

¹⁶² *Ibid.*, t. 54.

¹⁶³ *Ibid.*, t. 55.

¹⁶⁴ *Ibid.*, t. 57.

¹⁶⁵ *Ibid.*, t. 58. i 59.

¹⁶⁶ Predmet C–565/16 *Saponaro* [2018] ECLI:EU:C:2018:265. Činjenice slučaja su sljedeće: gospodin Saponaro i gospođa Xylina, roditelji zajedničkog maloljetnog djeteta, grčkog državljanina, kao zakonski zastupnici djeteta od grčkog Suda za sporove male vrijednosti zatražili su odobrenje za odricanje od nasljedstva od djeda po majčinoj liniji tog djeteta. Pokojnik, koji je u trenutku smrti imao prebivalište u Grčkoj, preminuo je bez oporuke, u svibnju 2015. Njegovo nasljedstvo sastojalo se od automobila i

lojletnog djeteta u njegovo ime zajednički podnijeli zahtjev za odricanje od nasljedstva pred sudom druge države članice, a s obzirom na to da državni odvjetnik koji je prema nacionalnom pravu te države stranka u postupku na tako prorogiranu nadležnost nije imao primjedbi te da su se prebivalište i imovina pokojnika koja je predmet nasljeđivanja u trenutku njegove smrti nalazile u toj državi, tumačiti kao prorogacija nadležnosti suda te druge države koja je u najboljem interesu djeteta, u smislu čl. 12. st. 3. BU II *bis*.

Sud je potvrdio da zajednički zahtjev obaju roditelja upućen istom sudu predstavlja izričit i nedvosmislen pristanak u smislu odredbe čl. 12. st. 3.(b).¹⁶⁷ S obzirom na to da ista odredba propisuje da nadležnost mora biti prihvaćena od strane svih stranaka u postupku u trenutku pokretanja postupka pred prorogiranim sudom, činjenica da državni odvjetnik koji je prema nacionalnom pravu te države stranka u postupku nije osporavao nadležnost, govori u prilog njezinu prihvaćanju.¹⁶⁸ Iako bi, prema odredbi čl. 16. BU II *bis* to prihvaćanje trebalo postojati već u trenutku pokretanja postupka pred sudom, dakle u trenutku u kojem se sudu predaje pismeno kojim se pokreće postupak ili jednakovrijedno pismeno, potrebno je voditi računa o situacijama u kojima se predmetni postupak pokreće na inicijativu samo jedne od stranaka. U takvim slučajevima, kad druga stranka naknadno (već u svojem prvom podnesku u okviru tog postupka) osporava nadležnost tog suda, nije moguće govoriti o izričitom ili nedvosmislenom prihvaćanju nadležnosti prorogiranog suda.¹⁶⁹

S obzirom na to da korištenje nadležnosti predviđene čl. 12. ni u kojem slučaju ne smije biti protivno interesu djeteta, prorogirani sud u svakom konkretnom slučaju također mora provjeriti da prorogacija nadležnosti ne utječe štetno da djetetov položaj.¹⁷⁰

U predmetu **C–111/17 PPU O. L. v. P. Q.**¹⁷¹ nacionalni sud zatražio je od Suda EU-a odgovor na pitanje može li se, u situaciji u kojoj je dijete (sukladno zajedničkoj želji svojih

čamca u ukupnoj vrijednosti od 900 eura. Kako je pokojnik bio kazneno osuđen zbog pokušaja prijevare, postojala je opasnost da oštećenik protiv njegovih nasljednika podnese tužbu za naknadu štete. Zbog toga su se ostali nasljednici već odrekli ostavine, a Saponaro i Xylina u kćerino su ime tražili odobrenje da ga se odreknu.

S obzirom na to da i roditelji i dijete imaju uobičajeno boravište u Italiji, grčki sud nije bi siguran jesu li grčki sudovi nadležni odlučivati o zahtjevu roditelja i je li prorogacija nadležnosti grčkog suda u konkretnom slučaju moguća i u najboljem interesu djeteta. Slijedom navedenog, grčki Sud za sporove male vrijednosti odlučio je prekinuti postupak i uputiti Sudu EU-a zahtjev za prethodnim tumačenjem.

¹⁶⁷ T. 23. i 25. Odluke Suda EU u predmetu C–565/15 *Saponaro*. Prema mišljenju Suda EU-a takav pristanak ne bi postojao ako bi jedna stranka pokrenula postupak pred sudom, a druga pred istim sudom naknadno osporavala njegovu nadležnost.

¹⁶⁸ *Ibid.*, t. 29.

¹⁶⁹ *Ibid.*, t. 30. i 31.

¹⁷⁰ *Ibid.*, t. 33. i 34.

¹⁷¹ Predmet C–111/17 PPU *O. L. v. P. Q.* [2017] ECLI:EU:C:2017:436. Činjenice slučaja su sljedeće: O. L., talijanski državljanin i P. Q., grčka državljanica, vjenčali su se u prosincu 2013. u Italiji i tu se nastanili.

roditelja) rođeno i boravi neprekinuto sa svojom majkom više mjeseci u državi članici različitoj od one u kojoj su roditelji imali svoje uobičajeno boravište prije njegova rođenja, a s obzirom na to da je prvotna namjera roditelja uključivala vraćanje majke s djetetom u tu državu članicu, namjeru roditelja smatrati presudnim čimbenikom za utvrđivanje da dijete ima uobičajeni boravak u toj državi članici, bez obzira na to što nikada nije bilo fizički nazočno u toj državi članici.

Sud EU-a u svojoj se Odluci pozvao na raniju praksu¹⁷² i ondje navedene okolnosti koje mogu uputiti na to da ta nazočnost nije vremenski ograničenog ili povremenog karaktera i da djetetovo boravište upućuje na određenu integraciju u društvenu i obiteljsku okolinu¹⁷³ te potom konstatirao da se i namjera “može uzeti u obzir kada se očituje pojedinim konkretnim radnjama kao što su kupnja ili najam stambenog prostora u državi članici domaćinu”.¹⁷⁴ Drugim riječima, namjera *per se* ne može biti odlučujuća za utvrđenje uobičajenog boravišta djeteta, nego je samo jedan od čimbenika čija težina ovisi o konkretnim okolnostima svakog slučaja.¹⁷⁵ S obzirom na to da pojam uobičajeno boravište uglavnom odražava činjenično stanje prihvaćanje stajališta da je prvotna namjera roditelja važnija od okolnosti da dijete mjesecima neprekidno boravi na području druge države članice bilo bi u suprotnosti sa samim konceptom uobičajenog boravišta.¹⁷⁶ Slijedom toga, u okolnostima kakve su u predmetnom postupku, ni suglasnost ili nepostojanje suglasnosti jednog od nositelja roditeljske odgovornosti nije presudna okolnost za utvrđenje “uobičajenog boravišta” djeteta u smislu Uredbe br. 2201/2003, pa se nije moguće pozivati na nezakonito zadržavanje djeteta, u smislu odredbe čl. 3. Haške konvencije o građanskopravnim aspektima otmice djeteta iz 1980. i t. 11. čl. 2. BU II *bis*.¹⁷⁷

Kad je P. Q. bila u osmom mjesecu trudnoće supružnici su se dogovorili da će roditi u Grčkoj gdje će joj na raspolaganju biti njezini roditelji te se potom vratiti u Italiju s djetetom. U veljači 2016. P. Q. je u Grčkoj rodila kćer koja otad boravi s majkom. Otac se vratio u Italiju. Otac tvrdi da se majka s kćeri trebala u Italiju vratiti u svibnju 2016., da bi mu u lipnju priopćila da se to neće dogoditi. Majka tvrdi da ih je otac posjetio u lipnju i da su planirali zajednički odmor u Grčkoj.

U srpnju 2016. suprug pred talijanskim sudom pokreće postupak za razvod braka, a traži i isključivu roditeljsku skrb za sebe i kontakte za majku, uzdržavanje za dijete te povratak djeteta u Italiju. U studenom 2016. talijanski sud se proglašava nenadležnim za odlučivanje o roditeljskoj skrbi. Suprug podnosi žalbu. U siječnju 2017. talijanski sud proglašava se nenadležnim i za odlučivanje o uzdržavanju djeteta. U veljači 2017. isti sud proglašava samo odluku o razvodu braka.

Usporedo s postupkom pred talijanskim sudovima, suprug u listopadu 2016. grčkom sudu podnosi zahtjev za povratak djeteta u Italiju. S obzirom na nedoumice u pogledu tumačenja pojma uobičajenog boravišta, grčki sud odlučio je prekinuti postupak i uputiti Sudu EU-a zahtjev za prethodnim tumačenjem.

¹⁷² Predmet C–523/97 A i Predmet C–497/10 PPU *Mercredi*.

¹⁷³ T. 43.–46. Odluke Suda EU u predmetu C–111/17 PPU *O. P. v. P. Q.*

¹⁷⁴ *Ibid.*, t. 46.

¹⁷⁵ *Ibid.*, t. 47. i 48.

¹⁷⁶ *Ibid.*, t. 51.

¹⁷⁷ *Ibid.*, t. 52.–55.

U svojoj Odluci Sud EU-a je posebno istaknuo da pojam “uobičajenog boravišta” u smislu Uredbe br. 2201/2003 treba tumačiti imajući u vidu najbolji interes djeteta, no da to u konkretnom slučaju ne zahtijeva premještanje djeteta u državu članicu u kojoj se nalazilo boravište roditelja prije njegova rođenja. To stoga što je pravo djeteta na osobne odnose i izravne kontakte s oba roditelja, propisano člankom 24. stavkom 3. Povelje Europske unije o temeljnim pravima, moguće zaštititi u okviru postupka u kojem se odlučuje o roditeljskoj odgovornosti, u kojem će se odlučiti i o pravu na kontakte s roditeljem s kojim dijete ne živi.¹⁷⁸

U predmetu **C–512/17 HR**¹⁷⁹ nacionalni sud uputio je Sudu EU-a zahtjev za prethodnim tumačenjem pojma uobičajeno boravište dojenčeta (osamnaestomjesečnog djeteta) radi određivanja nadležne jurisdikcije, u situaciji u kojoj dijete boravi s jednim roditeljem u državi članici u kojoj je taj roditelj zaposlen na temelju ugovora o radu na neodređeno vrijeme i dijete u njoj održava redovite, ali vremenski ograničene kontakte s drugim roditeljem i njegovom obitelji, ali je roditelj s kojim dijete živi državljanin druge države članice, dijete upotrebljava jezik te druge države članice, u njoj je kršteno i ondje višekratno boravilo i do tri mjeseca tijekom roditeljskog dopusta tog roditelja i drugih dopusta na koje je taj roditelj imao pravo tijekom razdoblja praznika i imalo kontakt s obitelji tog roditelja. Treba li pri ocjeni integracije djeteta u društvenu i obiteljsku okolinu u jednakoj mjeri

¹⁷⁸ *Ibid.*, t. 66.

¹⁷⁹ Predmet C–512/17 HR [2018] ECLI:EU:C:2018:513. Činjenice slučaja su sljedeće: H. R., poljska državljanka, i K. O., belgijski državljanin, u lipnju 2014. uselili su se u zajedničko kućanstvo u Bruxellesu. U travnju 2014. dobili su kćer koja ima dvojno državljanstvo, poljsko i belgijsko. Oba su roditelja nositelji roditeljske odgovornosti. Nakon djetetova rođenja majka je, uz suglasnost oca, više puta s djetetom boravila u Poljskoj, kod roditelja ili u vlastitu stanu, u razdobljima i do tri mjeseca.

U kolovozu 2016. par se rastao i otad žive odvojeno. Dijete živi s majkom u Bruxellesu, redovito održava kontakte s ocem, a roditelji se pokušavaju dogovoriti o roditeljskoj odgovornosti. U skrbi za dijete svakodnevno pomaže baka po majci, ranije dala poljskog podrijetla, dijete s majkom i njezinom obitelji komunicira na poljskom a s ocem na francuskom jeziku, iako bolje vlada poljskim. Majka i dijete imaju prijavljeno prebivalište i u Belgiji i u Poljskoj. Majka se s djetetom želi nastaniti u Poljskoj čemu se otac protivi.

U listopadu 2016. majka pokreće postupak pred općinskim sudom u Poljskoj i traži da se utvrdi da dijete ima uobičajeno boravište u Poljskoj te da se odrede kontakti s ocem. Sud se proglašava nenadležnim, a majka podnosi žalbu. U veljači 2017. otac pokreće postupak pred belgijskim sudom, koji prekida postupak do okončanja postupka pred poljskim sudom. U ožujku 2017. poljski okružni sud ukida rješenje poljskog općinskog suda jer smatra da dijete ima uobičajeno boravište u Poljskoj. Poziva se na odluku Suda EU-a u predmetu *Mercredi* te dodatno ističe da okolnost da roditelji nisu vjenčani i da nisu kupili stan u Bruxellesu pokazuje namjeru majke da se vrati u Poljsku.

U travnju 2017. belgijski državni odvjetnik donosi odluku kojom djetetu zabranjuje izlazak s belgijskog državnog područja na neodređeno vrijeme. Međutim, majka je ipak ishodila dozvolu za boravak s djetetom u Poljskoj u razdoblju od 11. srpnja do 12. kolovoza.

Nakon ukidanja njegova prvotnog rješenja, poljski općinski sud ponovno je odlučivao o predmetu u glavnom postupku, a majka je naknadno podnijela i zahtjev da joj se omogući dovođenje djeteta u Poljsku. U nedoumici koji značaj pridati čimbenicima relevantnim za utvrđivanje djetetova uobičajenog boravišta, poljski sud je prekinuo postupak i uputio Sudu EU-a zahtjev za prethodnim tumačenjem.

uzeti u obzir povezanost djeteta sa svakim od roditelja (nositelja roditeljske odgovornosti) ili treba više uzeti u obzir njegovu povezanost s roditeljem s kojim dijete živi?

Sud EU-a u svojoj je Odluci uputio na potrebu autonomnog tumačenja prava Unije¹⁸⁰ te na svoju raniju praksu iz koje nedvojbeno proizlazi da pri utvrđivanju uobičajenog boravišta djeteta treba voditi računa o svim činjenicama svakoga konkretnog slučaja.¹⁸¹ Ponovio je da uobičajeno boravište djeteta u smislu Uredbe br. 2201/2003 odgovara mjestu gdje se stvarno nalazi središte njegovih životnih interesa,¹⁸² uzimajući pri tome u obzir trajanje, regularnost, uvjete i razloge boravka djeteta na području različitih država članica o kojima je riječ, mjesto i uvjete školovanja djeteta kao i obiteljske i društvene veze djeteta u navedenim državama članicama.¹⁸³ Međutim, ako dijete nije školske dobi, posebno ako je riječ o dojenčetu, okolnosti koje okružuju osobe s kojima dijete živi posebno su važne za određivanje mjesta gdje se nalazi središte njegovih životnih interesa. Stoga je bitno odrediti mjesto gdje su oni stalno prisutni i integrirani u društvenu i obiteljsku okolinu, tj. trajanje, regularnost, uvjete i razloge njihova boravka na području različitih država članica o kojima je riječ kao i o obiteljskim i društvenim vezama koje oni i dijete ondje održavaju.¹⁸⁴ U slučaju kad roditelji žive odvojeno ali dijete s roditeljem s kojim ne živi nastavlja imati redovite kontakte, taj se odnos i njegova kvaliteta također moraju uzeti u obzir.¹⁸⁵ Od značaja može biti i namjera roditelja da se s djetetom nastane u danoj državi članici, ali samo kada se očituje konkretnim mjerama.¹⁸⁶

U situaciji kakva je u predmetnom postupku, činjenica da dijete upotrebljava jezik druge države članice čiji je također državljanin, u kojoj je kršteno, čiji jezik govori i u kojoj je višekratno boravilo i do tri mjeseca tijekom roditeljskog dopusta i drugih dopusta roditelja s kojim dijete živi te imalo kontakt s obitelji tog roditelja u danom kontekstu imaju samo ograničeni značaj,¹⁸⁷ jer "geografsko podrijetlo roditelja koji faktično skrbi o djetetu i veze koje potonji održava sa svojom obitelji u dotičnoj državi članici ne mogu prikriti, za potrebe određivanja mjesta u kojem se nalazi središte djetetovih životnih interesa, objek-

¹⁸⁰ T. 40. Odluke Suda EU u predmetu C-512/17 HR.

¹⁸¹ *Ibid.*, t. 41. S tim u vezi Sud EU-a je posebno istaknuo da treba biti oprezan s pozivanjem na njegovu raniju praksu u situaciji u kojoj okolnosti nekog već presuđenog slučaja koje nisu iste kao one u predmetnom slučaju. Vidjeti t. 54.

¹⁸² *Ibid.*, t. 42.

¹⁸³ *Ibid.*, t. 43.

¹⁸⁴ *Ibid.*, t. 44. i 45.

¹⁸⁵ *Ibid.*, t. 48. i 40.

¹⁸⁶ *Ibid.*, t. 46.

¹⁸⁷ *Ibid.*, t. 50.–58.

ktivne okolnosti koje upućuju na to da je stalno boravio s tim istim roditeljem u drugoj državi članici u trenutku podnošenja zahtjeva u vezi s roditeljskom odgovornošću.”¹⁸⁸

U svojoj Odluci Sud EU-a je istaknuo da zakonodavac Unije smatra da je u najboljem interesu djeteta da o mjerama koje je potrebno donijeti u njegovu interesu odlučuju sudovi koji su geografski blizu uobičajenog boravišta djeteta¹⁸⁹ te da namjera roditelja koji fiktivno skrbi o djetetu da se s njim u budućnosti nastani u državi članici svojeg podrijetla ne može anulirati činjenicu da u trenutku podnošenja zahtjeva dijete nije imalo uobičajeno boravište u toj državi članici, a niti može sama po sebi značiti prijenos mjesta uobičajenog boravišta djeteta u tu državu članicu.¹⁹⁰

U spojenim predmetima **C–325/18 i C–375/18 PPU HCC v. C. E. i N. E.**¹⁹¹ nacionalni sud je, među ostalim, od Suda EU-a zatražio tumačenje čl. 33. BU II *bis*, u vezi s čl. 47. Povelje o temeljnim pravima EU-a. Nacionalni sud je osobito zanimalo može li se odluka, za koju je u stadiju *ex parte* postupka izdana potvrda o ovršnosti, ovršiti i prije nego što je dostavljena protivnoj stranci i kakav učinak ima takvo postupanje na mogućnost izjavljivanja pravnih lijekova.

Sud EU je u svojoj Odluci naveo da je svrha prekluzivnih rokova osiguranje pravne sigurnosti te da je mogućnost preispitivanja odluke samo tijekom ograničenog razdoblja

¹⁸⁸ *Ibid.*, t. 56.

¹⁸⁹ *Ibid.*, t. 59.

¹⁹⁰ *Ibid.*, t. 63.–65.

¹⁹¹ Spojeni predmeti C–325/18 PPU i C–375/18 PPU *C. E. i N. E.* [2018] ECLI:EU:C:2018:739. Činjenice slučaja su sljedeće: Britanski državljani, roditelji troje djece od kojih je samo jedno zajedničko, 5. rujna 2017. stigli su trajektom iz Velike Britanije u Irsku. Kako je već ranije utvrđeno zanemarivanje djece, obiteljsko nasilje i problem s drogama, od lipnja 2017. dvoje starije djece bilo je u privremenom smještaju. Zbog zabrinutosti britanskih javnih tijela za sigurnost djece, 8. rujna 2017. Visoki sud Engleske i Walesa donio je rješenje o stavljanju sve troje djece pod skrbništvo HCC-a. Istoga dana HCC je uspostavio kontakt s irskom Agencijom za djecu i obitelj te ih obavijestio da je Visoki sud Engleske i Walesa donio odluku o predaji djece HCC-u. Agencija je odgovorila da navedenu odluku treba ovršiti u Irskoj na temelju odredaba BU II *bis*.

Agencija je u više navrata kontrolirala roditelje i djecu i iako nije utvrdila ništa zabrinjavajuće, obavijestila je roditelje da će, na temelju informacija od HCC-a, zatražiti od suda odluku o privremenom smještaju djece te da će, ako to HCC bude tražio, djeca morati biti vraćena u Englesku.

Dana 14. rujna 2017. irski Okružni sud odobrio je Agenciji privremenu skrb nad djecom koja su smještena kod udomitelja. Roditelji su pristali na taj smještaj iako su osporavali njegovu osnovanost. Obaviješteni su o namjeri HCC-a da na temelju odluke koju je donio engleski sud zatraže povratak djece u Englesku. Dana 21. rujna 2017. Visoki sud Irske priznao je odluku engleskog suda i naložio predaju djece HCC-u. Roditelji su o povratku djece u Englesku obaviješteni tek naknadno, a rješenje im je službeno dostavljeno tek sjedeći dan.

Roditelji su pokušali podnijeti pravni lijek protiv rješenja o stavljanju pod skrbništvo, ali im je engleski Žalbeni sud, 9. listopada 2017., uskratio odobrenje za podnošenje žalbe. Dana 24. studenog 2017. roditelji su Visokom sudu Irske podnijeli pravni lijek protiv *ex parte* rješenja, koji je 18. siječnja 2018. bio odbijen kao nepravodoban, jer je podnesen nakon isteka roka navedenog u st. 5. čl. 33. BU II *bis*. Roditelji su se na tu odluku žalili. U dilemi je li riječ o prekluzivnom roku, Žalbeni sud Irske odlučio je prekinuti postupak i uputiti Sudu EU-a zahtjev za prethodnim tumačenjem.

u najboljem interesu djeteta.¹⁹² S obzirom na odredbu st. 5. čl. 33. BU II *bis* kojom je predviđeno da rok za podnošenje pravnog lijeka protiv odluke o izvršenju počinje teći od dostave te odluke, dostavom odluke roditeljima tek nakon provedene ovrhe uskraćena im je mogućnost zahtijevati odgodu ovrhe naloga za predaju djece, ali ta povreda njihovih prava ne utječe na rok za podnošenje pravnog lijeka koji je počeo teći dostavom te odluke.¹⁹³ Stoga i nije moguće odobriti produljenje roka za podnošenje pravnog lijeka.¹⁹⁴

U predmetu *C–393/18 PPU U. D. v. X. B.*¹⁹⁵ nacionalni sud zatražio je od Suda EU-a odgovor na pitanje treba li članak 8. stavak 1. BU II *bis* tumačiti na način da je dijete moralo biti fizički prisutno u državi članici kako bi se u smislu te odredbe moglo smatrati da ono ima svoje uobičajeno boravište u toj državi članici, te (ako se dokaže) koju ulogu ima prisila koju je otac izvršavao nad majkom i zbog koje je dijete rođeno u trećoj državi i tamo boravi od njegova rođenja.

U svojoj Odluci Sud EU-a je najprije istaknuo da odredbe o nadležnosti BU II *bis* imaju za cilj ostvarivanje zaštite najboljih interesa djeteta te da u tu svrhu daju prednost kriteriju blizine, odnosno sudu koji je geografski blizu uobičajenog boravišta djeteta te stoga najbolje može ocijeniti koje mjere treba donijeti u djetetovu interesu.¹⁹⁶ Potom je, pozivajući se i na svoju raniju praksu, detaljno obrazložio zašto je fizička nazočnost u državi članici u kojoj je dijete navodno integrirano uvjet koji nužno prethodi ocjeni je li ta nazočnost stabilna te da nije moguće uobičajeno boravište u smislu BU II *bis* odrediti u državi članici u kojoj dijete nikada nije bilo.¹⁹⁷ U vezi s eventualnim utjecajem prisile Sud EU-a jasno je naveo da ni takva okolnost ne može imati ključan značaj na štetu objektivnih geografskih

¹⁹² T. 77. Odluke Suda EU-a u spojenim predmetima C–325/18 i C–375/18 PPU *C. E. i N. E.*

¹⁹³ *Ibid.*, t. 79.

¹⁹⁴ *Ibid.*, t. 80.

¹⁹⁵ Predmet C–393/18 PPU *U. D. v. X. B.* [2018] ECLI:EU:C:2018:835. Činjenice slučaja su sljedeće: bangladeška državljanka (U. D.) i britanski državljanin (X. B.) 2013. godine sklopili su brak u Bangladešu. Na temelju vize za inozemnog bračnog druga, izdane na razdoblje od 1. srpnja 2016. do 1. travnja 2017., 2016. U. D. se nastanila u Velikoj Britaniji kako bi živjela sa suprugom. U prosincu 2016. U. D. i X. B. otputovali su u Bangladeš. Kako je U. D. tada bila u poodmakloj trudnoći, dijete je rođeno 2. veljače 2017. u Bangladešu te otad živi ondje. U siječnju 2018. otac se vratio u Veliku Britaniju.

U ožujku 2018. majka je pokrenula postupak pred Visokim sudom Engleske i Walesa kako bi se dijete stavilo pod skrbištvo suda i naložio njezin povratak i povratak djeteta u Veliku Britaniju radi sudjelovanja u predmetnom postupku. Majka tvrdi da je u trenutku pokretanja postupka dijete imalo uobičajeno boravište u Velikoj Britaniji te da je stoga taj sud nadležan, dok otac osporava nadležnost tog suda za donošenje bilo kakve odluke u odnosu na dijete. U dvojbi gdje u konkretnom slučaju dijete ima uobičajeno boravište te koji bi značaj u njegovu tumačenju trebalo pridati navodnoj prisili oca na majku da rodi u trećoj državi, nepostojanju zajedničke namjere roditelja da borave u navedenoj državi te činjenici da dijete nikad nije boravilo u Velikoj Britaniji, Visoki sud Engleske i Walesa odlučio je prekinuti postupak i uputiti Sudu EU-a zahtjev za prethodnim tumačenjem.

¹⁹⁶ T. 48. Odluke Suda EU-a u predmetu C–393/18 PPU *U. D. v. X. B.*

¹⁹⁷ *Ibid.*, t. 45.–53.

razloga, osim u slučaju nepoštovanja namjere zakonodavca Unije.¹⁹⁸ Takvo tumačenje, prema kojem dijete ne može imati uobičajeno boravište u državi članici u kojoj nije fizički nazočno, u skladu je s kriterijem blizine, a time i zaštitom najboljih interesa djeteta.¹⁹⁹

Osim očigledno brojnih odluka u privatnopravnim predmetima, “najbolji interes djeteta” pronašao je svoj *situs* i u odlukama Suda EU-a u javnopravnim predmetima. Za razliku od prakse u privatnopravnim predmetima, u predmetima koji ulaze u područje primjene Uredbe Dublin III i s njom povezanih direktiva,²⁰⁰ praksa Suda nije posve koherentna.²⁰¹ Razvidno je to iz niza predmeta²⁰² koji se izravno ili neizravno odnose na maloljetnike i njihova prava, a u kojima se Sud EU-a nijednom nije eksplicitno referirao na najbolji interes djeteta.²⁰³ To, doduše, ne bi trebalo tumačiti na način da najbolji interes djeteta nije imao baš nikakvog utjecaja na konačnu odluku Suda.

Jedan od novijih primjera takve prakse i Odluka je Suda EU-a u predmetu **C–550/16 A. and S. v. Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie**,²⁰⁴ u kojem je nacionalni sud zatražio od Suda EU-a tumačenje čl. 10. st. 3.(f) Direktive o spajanju obitelji. Pitanje je glasilo treba li navedenu odredbu tumačiti na način da “maloljetnikom” u smislu te odredbe treba smatrati državljanina treće zemlje ili osobu bez državljanstva koja je bila mlađa od

¹⁹⁸ *Ibid.*, t. 62.

¹⁹⁹ *Ibid.*, t. 63–65.

²⁰⁰ Vidjeti bilj. 71.–75.

²⁰¹ Klaassen (2015) 99.–149.

²⁰² Predmet C–413/99 *Baumbast R* [2002] ECLI:EU:C:2002:493; Predmet C–60/00 *Carpenter* [2002] ECLI:EU:C:2002:434; Predmet C–200/02 *Zhu i Chen* [2004] ECLI:EU:C:2004:639; Predmet C–34/09 *Ruiz Zambrano* [2011] ECLI:EU:C:2011:124; Predmet C–256/11 *Dereci i drugi* [2011] ECLI:EU:C:2011:734; Spojeni predmeti C–356/11 i 357/11 *O. i S.* [2012] ECLI:EU:C:2012:776; Predmet C–457/12 *S. i G.* [2014] ECLI:EU:C:2014:136.

²⁰³ Klaassen (2017) 193.

²⁰⁴ Predmet C–550/16 *A. i S.* [2018] ECLI:EU:C:2018:248. Predmet se odnosi na kćer A. i S. koja je stigla bez pratnje na teritorij Nizozemske u trenutku dok je još bila maloljetna. U veljači 2014. zatražila je azil u Nizozemskoj, a u lipnju iste godine postala je punoljetna. U listopadu 2014. državni tajnik izdao joj je dozvolu boravka na razdoblje od pet godina, s učinkom od datuma podnošenja zahtjeva za azil. U prosincu 2014. udruženje VluchtelingenWerk MiddenNederland, u ime kćeri osoba A. i S., podnijelo je zahtjev na temelju Direktive 2003/86/EZ (o spajanju obitelji) za izdavanje privremene dozvole boraka za njezine roditelje i njezina tri brata. U svibnju 2015. državni tajnik odbio je taj zahtjev s obrazloženjem da je djevojka u vrijeme podnošenja zahtjeva već bila punoljetna. U kolovozu 2015. žalba protiv te odluke proglašena je neosnovanom. U rujnu 2015. roditelji djevojke sudu u Nizozemskoj podnijeli su tužbu protiv odluke o odbijanju spajanja obitelji. Roditelji djevojke tvrde da iz čl. 2(f) Direktive o spajanju obitelji proizlazi da je za kvalifikaciju osobe kao “maloljetnika bez pratnje” odlučujući datum ulaska osobe u predmetnu državu članicu, dok državni tajnik smatra relevantnim datum podnošenja zahtjeva za spajanjem obitelji. U dvojbi o mogućem tumačenju sadržaja pojma “maloljetnik bez pratnje” i relevantnom trenutku za procjenu tog statusa, nizozemski sud je odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu EU-a zahtjev za prethodnim tumačenjem.

osamnaest godina u trenutku ulaska na područje države članice i podnošenja zahtjeva za azil u toj državi, ali koja je, tijekom postupka azila, postala punoljetna i zatim joj je odobren azil s retroaktivnim učinkom od datuma njezina zahtjeva.

Iako se u presudi gotovo ne referira na najbolji interes djeteta, iz odluke Suda EU-a razvidan je protekcionistički pristup. Sud je presudio da čl. 10. st. 3.(f), a u vezi s čl. 10. st. 3.(a) Direktive o spajanju obitelji treba tumačiti na način predviđen samom Direktivom. Naime, prema čl. 2.(f) "maloljetnikom bez pratnje" smatra se "državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva mlađa od osamnaest godina, koja stigne na državno područje države članice bez pratnje odrasle osobe odgovorne prema zakonu ili običaju, i tako dugo dok ne bude učinkovito pod zaštitom takve osobe, ili maloljetnik koji je ostavljen bez pratnje nakon ulaska na državno područje država članica". Odatle slijedi da je potrebno kumulativno ispuniti dva uvjeta, da je osoba mlađa od 18 godina i bez pratnje, pri čemu se osobom bez pratnje smatra: maloljetnik koji je bez pratnje i o kojem ni po dolasku na teritorij države članice nije preuzela brigu odrasla osoba ili maloljetnik koji je prvotno bio u pratnji, a zatim je ostao sam.²⁰⁵ Sud je naglasio da iako Direktiva ne navodi eksplicitno trenutak u kojem taj uvjet mora biti ispunjen, to nikako ne znači da je određivanje relevantnog trenutka prerogativa država članica.²⁰⁶ Utvrđivanje smisla i dosega pojedinih odredaba akata Unije podložno je autonomnom i ujednačenom tumačenju, uzimajući u obzir kontekst i cilj predmetnog propisa, u konkretnom slučaju poticanje spajanja obitelji i pružanja zaštite državljanima trećih zemalja, osobito maloljetnicima.²⁰⁷

Imajući u vidu sve navedeno, Sud EU-a zaključio je da se "maloljetnikom" u smislu odredbi navedene Direktive treba smatrati državljanina treće zemlje ili osobu bez državljanstva koja je bila mlađa od osamnaest godina u trenutku ulaska na područje države članice i podnošenja zahtjeva za azil u toj državi, ali koja je, tijekom postupka azila, postala punoljetna i zatim joj je priznat status izbjeglice. Pri tome se nedvojbeno vodio najboljim interesom djeteta. Naveo je da bi svako suprotno tumačenje te odredbe ugrožavalo pravnu sigurnost jer bi otvaralo prostora da se zahtjevi dvaju maloljetnika bez pratnje iste dobi koji su u istom trenutku podnijeli zahtjev za međunarodnu zaštitu, a u odnosu na ostvarivanje prava na spajanje obitelji, tretiraju različito ovisno o trajanju obrade tih zahtjeva.²⁰⁸ Drugim riječima, na pitanje "može li se državi članici ostaviti prostora za korištenje odgođe u postupku obrade maloljetnikova zahtjeva za azilom kao mehanizma za ometanje njihova temeljenog prava na spajanje obitelji", Sud EU-a odgovorio je negativno.²⁰⁹ Dodatno

²⁰⁵ T. 37. i 38. Odluke Suda EU u predmetu C-550/16 A. i S.

²⁰⁶ *Ibid.*, t. 40.

²⁰⁷ *Ibid.*, t. 44.

²⁰⁸ *Ibid.*, t. 56.

²⁰⁹ Bartolini, S.: The Right to Family Reunification of Unaccompanied Minor Asylum Seekers before the court of Justice of the EU, <http://europeanlawblog.eu/2018/05/07/the-right-to-family-reunification-of-unaccompanied-minor-asylum-seekers-before-the-court-of-justice-of-the-eu>.

je istaknuo da bi nacionalna tijela zahtjevima za međunarodnu zaštitu maloljetnika bez pratnje, a s obzirom na njihovu osobitu ranjivost, u skladu s čl. 24. st. 2. Povelje o temeljnim pravima EU-a, trebao dati prednost pri obradi.²¹⁰

Iako bogati jurisprudencijalni okvir ostavlja i više nego dovoljno prostora za uzajamnu fertilizaciju, pristup utemeljen na pravima zajedno s najboljim interesima djeteta tek u novije vrijeme polako krči put prema robusnijoj pravnoj zaštiti djece.

Tako je u predmetu *C-648/11 M. A., B. T., D. A. v. Secretary of State for the Home Department*²¹¹ nacionalni sud zatražio od Suda EU-a tumačenje čl. 6. Uredbe Dublin II, kojim se uređuje pitanje nadležnosti za razmatranje zahtjeva za azil koji je u državi članici podnio maloljetnik bez pratnje u vrijeme kad se nijedan član njegove obitelji ne nalazi zakonito na teritoriju države članice.

Sud EU-a je presudio da je u situaciji gdje je maloljetnik bez pratnje zahtjev za azil podnio u više država članica EU-a, za odlučivanje o zahtjevu za azil koji je podnio maloljetnik bez pratnje u vrijeme kad se nijedan član njegove obitelji ne nalazi zakonito na teritoriju bilo koje države članice EU-a nadležan sud one države članice EU-a kojoj je maloljetnik podnio zahtjev i na čijem se teritoriju i dalje nalazi.²¹² Pri donošenju odluke Sud se, osim sadržajem čl. 6. Uredbe Dublin II, rukovodio i t. 15. Preambule Uredbe te osobito st. 2. čl.

²¹⁰ T. 60. Odluke Suda EU-a u predmetu C-550/16 A. i S.

²¹¹ Predmet C-648/11 *MA i drugi* [2013] ECLI:EU:C:2013:367. Predmet se odnosi na dvije maloljetne eritrejske državljanke (M. A. i B. T.) i maloljetnog iračkog državljanina (D. A.) koji su zatražili azil u Velikoj Britaniji. U vrijeme podnošenja zahtjeva nijedan član njihove obitelji nije se zakonito nalazio na teritoriju bilo koje države članice EU-a. Nakon zaprimanja njihovih zahtjeva nadležno tijelo Velike Britanije utvrdilo je da su M. A. i B. T. već ranije podnijele zahtjev za azil, i to u Italiji te je od talijanskih nadležnih tijela zatraženo odobrenje za njihov povratak u Italiju, koje je i dobiveno. Također je utvrđeno i da je D. A. već ranije podnio zahtjev za azil i to u Nizozemskoj, pa je britansko nadležno tijelo od nizozemskih nadležnih tijela zatražilo odobrenje za njegov povratak u Nizozemsku, s čime su se nizozemska tijela složila. Međutim, M. A., B. T. i D. A. osporavali su zakonitost odluke britanskog nadležnog tijela o njihovu povratku u državu članicu u kojima su ranije podnijeli zahtjev za azil pa je isto odlučilo da će odustati od povratka maloljetnika u Italiju, odnosno Nizozemsku te da će na temelju "klauzule o suverenosti", sadržane u Uredbi Vijeća (EZ) br. 343/2003 (kolokvijalno nazvane Dublin II), o tome odlučiti britanski sud. Na temelju te odluke dopušten je ostanak M. A. i D. A. te povratak B. T., koja je već bila vraćena u Italiju, u Veliku Britaniju. Prvostupanjskom odlukom upravnog suda Velike Britanije odlučeno je da, na temelju st. 2. čl. 6. Uredbe Dublin II, maloljetnik bez pratnje koji traži azil i nema članova obitelji koji zakonito borave na teritoriju jedne od država članica EU-a treba biti vraćen u državu članicu EU-a u kojoj je prije podnio zahtjev za azil. M. A., B. T. i D. A. podnijeli su žalbu na prvostupanjsku odluku. Drugostupanjski sud ponovno je razmatrao odredbe čl. 6. Uredbe Dublin II, osobito odredbu st. 2. navedenog članka te utvrdio da postoje određene nejasnoće u vezi s tumačenjem st. 2. čl. 6. Uredbe Dublin II. Stoga je, prije donošenja konačne odluke, podnio zahtjev Sudu EU-a za prethodnim tumačenjem čl. 6. Uredbe Dublin II.

²¹² Predmet C-648/11 *M. A. i drugi*, t. 60. i 66. Međutim, Sud EU-a je u t. 63. izrijekom istaknuo da takvo tumačenje st. 2. čl. 6. Uredbe Dublin II ni u kojem slučaju ne znači da maloljetnik bez pratnje čiji je zahtjev za azil odbijen u jednoj državi članici EU-a može naknadno prisiliti drugu državu članicu EU-a da razmatra njegov zahtjev za azil.

24. Povelje o temeljnim pravima EU-a,²¹³ prema kojemu u svim aktivnostima vezanim uz djecu, bez obzira na to tko ih poduzima, najbolji interesi djeteta moraju imati prednost.²¹⁴ U tom smislu, posebno je istaknuo da “iako se najbolji interesi djeteta izriječkom spominju samo u st. 1. čl. 6. Uredbe Dublin II, učinak st. 2. čl. 24. Povelje u vezi sa st. 1. čl. 5. Uredbe Dublin II treba tumačiti na način da najbolji interesi djeteta trebaju imati prednost i kada sudovi država članica svoje odluke temelje na odredbama st. 2. čl. 6. Uredbe Dublin II.”²¹⁵ Sud je naveo i da “maloljetnici bez pratnje tvore kategoriju osobito ranjivih osoba, pa je stoga važno da se proces odlučivanja o nadležnosti određene države članice ne prolongira dulje nego što je neophodno, što bi u pravilu značilo da maloljetnike bez pratnje ne bi trebalo premještati u drugu državu članicu.”²¹⁶ Time je ujedno postavio presedan i ustanovio “sistemska pravilo” kojim je najbolji interes djeteta izjednačio s njegovim ostankom u državi članici EU-a na čijem se teritoriju nalazi.²¹⁷

S praksom eksplicitnog uvažavanja najboljeg interesa djeteta Sud EU-a je nastavio i u nizu drugih sličnih predmeta, kao što su: *Rendón Marín*,²¹⁸ *Chavez-Vilchez and Others*,²¹⁹ *E.*,²²⁰ *M. A. i drugi*²²¹ i *S. M.*²²²

6. ZAKLJUČAK

Kao što je već spomenuto, tranzicija pravnog položaja djeteta od objekta do subjekta prava trajala je bitno dulje nego kad su posrijedi odrasle osobe. Takav pristup u čijoj je osnovi pravo, a ne potreba djeteta da sudjeluje u postupku izriječkom je uvela Konvencija o pravima djeteta, a na europskoj razini Povelja o temeljnim pravima EU-a, koje danas čine dio pravnog poretka svih država članica. To znači da je najbolji interes djeteta kao

²¹³ Povelja Europske unije o temeljnim pravima (2010), SL EU C 83.

²¹⁴ “U svakom djelovanju koje se odnosi na djecu, bez obzira na to provode li ga tijela javne vlasti ili privatne institucije, primarni cilj mora biti zaštita interesa djeteta.”

²¹⁵ Predmet C–648/11 *M. A. i drugi*, t. 56.–58.

²¹⁶ *Ibid.*, t. 55. i 61.

²¹⁷ Tako: O’Donell (2013) 519.

²¹⁸ Predmet C–165/14 *Rendón Marín* [2016] ECLI:EU:C:2016:675, t. 66. i 81.

²¹⁹ Predmet C–133/15 *Chavez-Vilchez i drugi* [2017] ECLI:EU:C:2017:354, t. 72.

²²⁰ Predmet C–635/17 *E* [2019] ECLI:EU:C:2019:192, t. 55., 56. i 77.

²²¹ Predmet C–661/17 *M. A. i drugi*, t. 70., 72. i 87.

²²² Predmet C–129/18 *SM* [2019] ECLI:EU:C:2019:248, t. 47., 67., 68., 71. i 73.

materijalnopравни standard ugrađen u zakonodavstva svih država članica.²²³ Ipak, u kojoj će mjeri on ostvarivati svoj puni potencijal ovisit će o nacionalnom zakonodavstvu svake države članice. Naime, iako su u biti svih europskih obiteljskopравниh sustava sadržane neke zajedničke vrijednosti,²²⁴ razlike u materijalnopravnim rješenjima i dalje su prisutne. Tako različita zakonodavstva predviđaju različitu dobnu granicu od koje dijete ima pravo izraziti svoje mišljenje, različite mehanizme podrške itd.

I odredbe europskog prava kojima se nastoji ojačati položaj djeteta u postupku svoj puni potencijal mogu ostvariti samo u mjeri u kojoj nacionalno zakonodavstvo države članice EU-a to predviđa. Jedan od segmenata u kojem je to osobito vidljivo implementacija je prethodnog postupka pred Sudom EU-a u nacionalno zakonodavstvo. Navedeni postupak uređen je čl. 267. Ugovora o funkcioniranju EU-a,²²⁵ koji ostavlja prostora da se taj postupak dopuni odredbama nacionalnog zakonodavstva, s tim da ga iste ne smiju ni na koji način ograničiti. Srećom, hrvatsko je zakonodavstvo 2013. godine iskoristilo mogućnost donošenja dodatnog procesnog okvira pa su ažurirane procesne odredbe postojećih zakona koje se mogu dovesti u vezu s prethodnim postupkom,²²⁶ na način da ne ugrožavaju svrhu i smisao prethodnog postupka. Tako je predviđena mogućnost izjavljivanja žalbe na odluku u upućivanju pitanja Europskom sudu, ali je istoj oduzet suspenzivni učinak.²²⁷ Time se osobito pogodovalo onim slučajevima u kojima bi se zapravo trebao provesti hitni prethodni postupak (a kakvi obiteljskopравни predmeti najčešće jesu).²²⁸ Svako drukčije

²²³ Prema hrvatskim doktrinarnim shvaćanjima “dobrobit djeteta bolji je, sveobuhvatniji i primjereniji pravni izraz od interesa djeteta. Njime se odražava sveukupni, optimalni status djeteta u odnosu na njega samog i druge subjekte, pa svojom širinom obuhvaća i interes djeteta. Identificirati dobrobit djeteta znači odrediti sve okolnosti, u pravilu uvijek među uvjetovane, koje djetetu omogućuju ili uskraćuju neko ili neka njegova prava. Dobrobit djeteta je *summum bonum* na individualnoj razini svakog djeteta.” Vidjeti: Hrabar (2006) 237, Hrabar (1998) 277.

²²⁴ Tako: monogamnost, ravnopravnost žene i muškarca, zaštita prava i dobrobiti djeteta, uzajamno poštovanje i pomaganje svih članova obitelji, skrbnička zaštita te autonomija volje ili kako ih naziva D. Hrabar – “heksagon hrvatskog obiteljskog prava”. Vidjeti: Hrabar (2004) 79.–103.

²²⁵ Vidjeti bilj. 96.

²²⁶ Izmjene i dopune ZPP-a, Narodne novine, broj 25/2013.

²²⁷ Čl. 213. st. 1. t. 2. ZPP-a:

Sud će prekid postupka odrediti i ako je:

2) odlučio podnijeti zahtjev Europskom sudu o tumačenju prava Europske unije ili o valjanosti akata koje su donijele institucije Europske unije.

Čl. 218. ZPP-a

Žalba protiv rješenja kojim se utvrđuje (čl. 212.) ili određuje (čl. 213.) prekid postupka ne zadržava nastupanje pravnih učinaka rješenja.

Ako je sud na ročištu odbio prijedlog za prekid postupka i odlučio da se postupak odmah nastavi, protiv tog rješenja nije dopuštena posebna žalba.

²²⁸ Čl. 346. ObZ-a, Supsidijarna primjena drugih propisa:

U postupcima iz ovoga dijela Zakona primjenjivat će se na odgovarajući način odredbe zakona kojim se uređuje parnični postupak i zakona kojim se uređuje prisilno ostvarenje tražbina, ako ovim Zakonom nije drukčije određeno.

rješenje predstavljalo bi izravnu ugrozu najboljih interesa djeteta. Ipak, s obzirom na to da ni Sud EU-a (iako je o tome odlučivao u nizu predmeta)²²⁹ dosad nije zauzeo stav koji bi bitnije olakšao situaciju na nacionalnoj razini,²³⁰ ova je problematika i dalje "Ahilova peta" u nekim državama članicama.

In fine, uključivanje odredaba o pravima djeteta u Povelju o temeljnim pravima EU-a predstavlja veliki korak naprijed u smislu da s aspekta europskog prava djeca prestaju biti nevidljiva.²³¹ Najbolje interese djece potrebno je uzeti u obzir u vezi sa svim politikama koje se na njih odnose, njihove glasove potrebno je uzeti u obzir u vezi sa svim aktivnostima koje se na njih odnose, a ondje gdje postoji potreba, potrebno im je pružiti pojačanu zaštitu. Ove odredbe svakako idu u prilog sveobuhvatnijem i promišljenijem pristupu djeci u sadašnjem i budućem pravu EU-a.

Kad je posrijedi uloga Suda EU-a u zaštiti najboljih interesa djeteta, u ovom trenutku teško je izvlačiti neki generalni zaključak. Unatoč velikom broju izvora prava EU-a koji pred Sud stavljaju takvu obvezu, praksa Suda u smislu eksplicitnog pozivanja na najbolje interese djeteta i dalje nije koherentna i nije moguće predvidjeti kako će reagirati Sud u svakom konkretnom slučaju. Stanje je dosta bolje u privatnopravnim predmetima, u odnosu na one pretežito javnopravnog karaktera, što je i razumljivo jer u ovim potonjima treba voditi računa o održavanju ravnoteže između prerogativa država članica i prava i interesa stranaka u postupku. Ipak, na temelju prikazane prakse, moguće je zaključiti da je Sud EU-a pri tumačenju odredaba europskog prava u svim navedenim predmetima eksplicitno ili implicitno uzео u obzir najbolji interes djeteta.²³² Kad bi bilo drukčije, sva retorika sadržana u Povelji i drugim pravnim aktima Unije, bila bi mrtvo slovo na papiru. Stoga se nadamo da će Sud EU-a i u svojim budućim odlukama voditi računa o najboljim interesima djeteta.

²²⁹ Predmet C-13/61 *De Geus* [1962] ECLI:EU:C:1962:11, Predmet C-127/73 *BRT* [1974] ECLI:EU:C:1974:6, Predmet C-146/73 *Rheinmühlen* [1974] ECLI:EU:C:1974:12 – "(...) Ako se radi o sudu protiv čijih odluka postoji pravo žalbe prema nacionalnom pravu, čl. 177. ne isključuje mogućnost podnošenja pravnih lijekova raspoloživih prema nacionalnom pravu na odluku o pokretanju prethodnog postupka."

²³⁰ Predmet C-210/06 *Cartesio* [2008] ECLI:EU:C:2008:723 – "(...) 177. ne isključuje mogućnost podnošenja pravnih lijekova raspoloživih prema nacionalnom pravu na odluku o pokretanju prethodnog postupka. (...) Unatoč tome, ishod žalbe ne može ograničiti nadležnost koja je nacionalnim sudovima dana temeljem čl. 243. Ugovora da postave prethodno pitanje Sudu EU, posebice ako nacionalni sud pred kojim se vodi postupak smatra da je tumačenje prava Zajednice nužno za donošenje odluke. (...) Na (nacionalnom) sudu je da izvede odgovarajuće zaključke iz odluke žalbenog suda, posebice da odluči o tome hoće li ustrajati u svome zahtjevu, izmijeniti ga ili povući" (Dodala i podcrtala Medić). U sustavima s formalističkom i pozitivističkom pravnom kulturom, kakav je i hrvatski, nije razumno očekivati da niži sud neće slijediti odluku višeg suda. Više o tome vidjeti u: Rodin (2005) 1.–25.; Petrašević (2011) 519.–541.

²³¹ Detaljnije o tome vidjeti u: McGlynn (2006) 66.–77.

²³² U odnosu na BU II *bis* vidjeti: Lenaerts (2013) 1302.–1328.

“Djeca nisu ljudi sutrašnjice nego ljudi današnjice. Imaju pravo biti shvaćena ozbiljno i biti tretirana s nježnošću i poštovanjem. Trebalo bi im dopustiti da izrastu u koga god trebaju izrasti – nepoznata osoba unutar svakoga od njih nada je u našu budućnost.”²³³ (Janusz Korczak).

BIBLIOGRAFIJA

I. Knjige i članci

1. Boyle, K.; Mendez, J. E.; Foreword u: Peers, S.; Ward, A. (ur.): *The Charter of Fundamental Rights: Politics, Law and Policy*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2004., str. i.–iv.
2. Čapeta, T.; Rodin, S., *Osnove prava Europske unije na temelju Lisabonskog ugovora*, Narodne novine, Zagreb, 2011.
3. Čapeta, T.; Đurđević, Z.; Goldner Lang, I.; Lapaš, D.; Mataija, M.; Perišin, T.; Podolnjak, R.; Rodin, S.; Selanec, G.; Vasiljević, S., *Reforma Europske unije – Lisabonski ugovor*, Narodne novine, Zagreb, 2009.
4. Daly, A., The right of children to be heard in civil proceedings and emerginig law of the European Court of Human Rights, *International Journal of Human Rights*, 15:3 (2011), str. 411.–461.
5. Hammarberg, T., *The principle of the best interests of the child – What it means and what it demands from the adults*, Varšava, 30. svibnja 2008., www.wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1304019.
6. Hrabar, D., Pravni odnosi roditelja i djece, u: Alinčić, M.; Hrabar, D.; Jakovac-Lozić, D.; Korać, A. (ur.), *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2006.
7. Hrabar, D., *The Legal Protection of the Best Interests of the Child, u: Barnen, R. (ed.), European Training on the UN Convention on the Rights of the Child*, Swedish Save the Children & Centre for Social Policy Initiative, Zagreb, 1998.
8. Hrabar, D., Prava djece u EU – pravni okvir, u: Bodiroga-Vukobrat, N.; Hlača, N.; Hrabar, D.; Jakovac-Lozić, D.; Korać Graovac, A.; Lapaš, D.; Majstorović, I.; Medić Musa, I.; Novak, B.; Sikirić, H.; Smokvina, V.; Winkler, S.; Žnidaršić Skubic, V.; Župan, M. (ur.), *Europsko obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2013., str. 53.–71.
9. Hrabar, D., Nova procesna prava djeteta – europski pogled, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 4:1 (2013), str. 65.–76.
10. Hrabar, D., Načela hrvatskog obiteljskog prava i njihovo zakonsko uobličjenje, u: *Zbornik vo čest na Mile Hadži Vasilev*, Univerzitet Sv. Kiril i Metodij, Skopje, 2004., str. 79.–103.
11. Hrabar, D., The Legal Protection of the Best Interests of the Child, u: Barnen, R. (ur.), *European Training on the UN Convention on the Rights of the Child*, Swedish Save the Children & Centre for Social Policy Initiative, Zagreb, 1998.
12. Korać Graovac, A., Povelja o temeljnim pravima EU i obiteljsko pravo, u: Bodiroga-Vukobrat, N. et al. (ur.), *Europsko obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2013., str. 25.–51.
13. Kilkelly, U., Protecting Children’s Rights under EHCR: The role of positive obligations, *Northern Ireland Legal Quartlery*, 61:3 (2010), str. 245.–261.

²³³ Janusz Korczak, citirano prema Hammarberg (2008) 5.

14. Klaassen, M., *The right to family unification: between migration control and human rights*, E. M. Meijers Institute and Graduate School of the Leiden Law School, Leiden, 2015.
15. Klaassen, M.; Rodrigues, P, The Best Interests of the Child in EU Family Reunification Law: A Plea for More Guidance o the Role of Article 24(2) Charter, *European Journal of Migration and Law*, 19:2 (2017), str. 191.–218.
16. Landsdown, G., The evolving capacity of the child, *Innocenti Centre*, Firenze, 2004., <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/evolving-eng.pdf>.
17. Lenaerts, K., The best interests of the child always come first: The Brussels II bis Regulation and the European Court of Justice, *Jurisprudence* 20:4 (2013), str. 1302.–1328.
18. McGlynn, C., *Families and the European Union – Law, Politics and Pluralism*, Cambridge University Press, 2006.
19. Nilsson, A.-C., *Children and Youth in Armed Conflict*, Martinus Nijhoff Publishers, 2013.
20. O'Donnell, R., The role of EU legal and policy framework in strengthening child friendly justice, *ERA Forum* 4:14 (2013), str. 507.–521.
21. Petrašević, T., Implementacija prethodnog postupka u novim državama članicama i iskustva za buduće države članice poput Hrvatske, u: Župan, M. (ur.), *Pravni aspekti prekogranične suradnje i EU integracija: Mađarska – Hrvatska, Pečuh – Osijek*, 2011., str. 519.–542.
22. Rodin, S., Discourse and Authority in European and Post-Communist Legal Culture, *Croatian Yearbook of European Law & Policy*, 1:1 (2005), str. 1.–22.
23. Stalford, H., *Children and the European Union – Rights, Welfare and Accountability*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2012.
24. Stalford, H., EU Family Law: A Human Rights Perspective, u: Meeusen, J.; Pertegás, M.; Straetmans, G.; Swennen, F. (ur.), *International Family Law for the European Union*, Intersentia, Antwerp, 2007., str. 101.–129.
25. Tuite, M., The way forward: the implementation of the EU Agenda for the rights of the child, *ERA Forum*, 14:4 (2013), str. 543.–556.
26. Uzelac, A.; Stojčević, P.; Petrašević, T., Razvod braka u praksi europskih sudova, u: Rešetar, B.; Župan, M. (ur.), *Imovinskopravni aspekti razvoda braka – hrvatski, europski i međunarodni kontekst*, Pravni fakultet, Osijek, 2011., 287.–310.
27. Van Bueren, G., Pushing and pulling in different directions – The best interests of the child and the margin of appreciation of States, u: *Child Rights in Europe*, Council of Europe, 2007.
28. Zermatten, J., The Best Interests of the Child, Literal Analysis, Function and Implementation (Working Report), *Institut International des Droits de L'Enfant*, 2010. www.childsrights.org/.../wr-best-interest-child09.pdf.

II. Međunarodni izvori

1. Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950), Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 18/1997, 6/1999, 14/2002, 13/2003, 9/2005, 1/2006, 2/2010.
2. Konvencije o pravnom položaju izbjeglica (1951), 189 UNTS 137, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, broj 7/1960.
3. Deklaracija o pravima djeteta, usvojena na Općoj skupštini UN-a Rezolucijom 1386 (XIV) od 10. prosinca 1959.
4. Konvencija o pravima djeteta, usvojena na Općoj skupštini UN-a Rezolucijom br. 44/25 od 20. studenog 1989. godine, 1577 UNTS 3, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, broj 15/1990, Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 12/1993, 20/1997.

5. Opći komentar br. 7 (2005) o provedbi dječjih prava u ranom djetinjstvu, Odbor za prava djeteta, CRC/C/GC/7/Rev. 1, 20. rujna 2006.
6. Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child, 3rd revised ed., UNICEF, 2007.
7. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom (2006), 2515 UNTS 3, Narodne novine, broj 6/2007.
8. Opći komentar br. 11 (2009) o djeci starosjedilačkog podrijetla i njihovim pravima prema Konvenciji, Odbor za prava djeteta, CRC/C/GC/11, 12. veljače 2009.
9. Smjernice za alternativnu skrb o djeci, Rezolucija Opće skupštine, A/RES/64/142 od 24. veljače 2010.
10. Opći komentar br. 14 (2013) o pravu djeteta da njegovi najbolji interesi moraju imati prednost, Odbor za prava djeteta, CRC/C/GC/14, 29. svibnja 2013.

III. Propisi i ostali akti EU-a

1. Uredba Vijeća (EZ) br. 1206/2001 od 28. svibnja 2001. o suradnji između sudova država članica u izvođenju dokaza u građanskim ili trgovačkim stvarima, SL EU L174/1.
2. Uredba Vijeća (EZ) br. 2001/2003 od 27. studenoga 2003. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću, kojom se stavlja izvan snage Uredba (EZ) br. 1347/2000, SL EU L338/1.
3. Direktiva Vijeća 2003/9/EZ od 27. siječnja 2003. o uvođenju minimalnih standarda za prihvrat podnositelja zahtjeva za azil, SL EU L31/18.
4. Uredba Vijeća (EZ) br. 343/2003 od 18. veljače 2003. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za azil koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje, SL EU L50/1.
5. Direktiva Vijeća 2003/86/EZ od 22. rujna 2003. o pravu na spajanje obitelji, SL EU L251/12.
6. Direktiva 2008/115/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 16. prosinca 2008. o zajedničkim standardima i postupcima država članica za vraćanje državljana trećih zemalja s nezakonitim boravkom, SL EU L348/98.
7. Direktiva 2008/52/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 21. svibnja 2008. o nekim aspektima mirenja u građanskim i trgovačkim stvarima, SL EU L136/3.
8. Uredba Vijeća (EZ) br. 4/2009 od 18. prosinca 2008. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršenju sudskih odluka te suradnji u stvarima koje se odnose na obvezu uzdržavanja, SL EU L7/1.
9. Povelja Europske unije o temeljnim pravima (2010), SL EU C83.
10. Direktiva 2011/93/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije, te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP, SL EU L335/1.
11. Direktiva 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 5. travnja 2011. o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP, SL EU L101/1.
12. Direktiva 2011/95/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o standardima za kvalifikaciju državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva za ostvarivanje međunarodne zaštite, za jedinstveni statusa izbjeglica ili osoba koje ispunjavaju uvjete za supsidijarnu zaštitu te sadržaj odobrene zaštite (preinačena), SL EU L 337/9.

13. Direktiva 2011/93/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije, te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP, SL EU L335/1.
14. Direktiva 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 5. travnja 2011. o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP, SL EU L101/1.
15. Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija, EU agenda o pravima djece, Brussels, 15. veljače 2011., COM(2011) 60 final.
16. Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, SL EU L315/57.
17. Direktiva 2013/33/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju standarda za prihvrat podnositelja zahtjeva za međunarodnu zaštitu (preinaka), SL EU L180/96.
18. Direktiva 2013/32/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite (preinačena), SL EU L180/60.
19. Direktiva 2013/33/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju standarda za prihvrat podnositelja zahtjeva za međunarodnu zaštitu (preinaka), SL EU L180/96.
20. Uredba (EU) br. 604/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva (preinaka), SL EU L180/31.
21. Pročišćene verzije Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o funkcioniranju Europske unije (2012), SL EU C 326.

IV. Praksa suda EU-a

1. Predmet C–13/61 *De Geus* [1962] ECLI:EU:C:1962:11.
2. Predmet C–127/73 *BRT* [1974] ECLI:EU:C:1974:6.
3. Predmet C–146/73 *Rheinmühlen* [1974] ECLI:EU:C:1974:12.
4. Predmet 36/75 *Rutili v. Minister for the Interior* [1975] ECLI:EU:C:1975:137.
5. Predmet 222/84 *Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary* [1986] CLI:EU:C:1986:206.
6. Predmet 249/86 *Commissioin v. Germany* [1989] ECLI:EU:C:1989:204.
7. Mišljenje nezavisnog odvjetnika Geelhoeda C–413/99 *Baumbast* [2001] ECLI:EU:C:2001:385.
8. Mišljenje nezavisnog odvjetnika Legera C–309/99 *Wouters* [2001] ECLI:EU:C:2001:390.
9. Predmet T–77/01 *Diputación Foral de Alava* [2002] ECLI:EU:T:2002:4.
10. Predmet T–177/01 *Jégo-Quéré* [2002] ECLI:EU:T:2002:112.
11. Predmet C–413/99 *Baumbast R* [2002] ECLI:EU:C:2002:493.
12. Predmet C–60/00 *Carpenter* [2002] ECLI:EU:C:2002:434.
13. Predmet C–413/99 *Baumbast* [2002] ECLI:EU:C:2002:493.
14. Predmet C–148/02 *Garcia Avello* [2003] ECLI:EU:C:2003:539
15. Predmet T–377/00 *Philip Morris International* [2003] ECLI:EU:T:2003:6.

16. Mišljenje nezavisnog odvjetnika Geelhoeda C-256/01 *Allonby* [2003] ECLI:EU:C:2003:190.
17. Mišljenje nezavisnog odvjetnika Colomera C-117/01 *K. B.* [2003] ECLI:EU:C:2003:332.
18. Predmet C-200/02 *Zhu i Chen* [2004] ECLI:EU:C:2004:639.
19. Predmet C-540/03 *Parliament v. Council* [2006] ECLI:EU:C:2006:429.
20. Predmet C-210/06 *Cartesio* [2008] ECLI:EU:C:2008:723.
21. Predmet C-244/06 *Dynamic Media* [2008] ECLI:EU:C:2008:85.
22. Predmet C-211/10 *Povse* [2010] ECLI: EU:C:2010:400.
23. Predmet C-400/10 PPU *McB.* [2010] ECLI:EU:C:2010:582.
24. Predmet C-491/10 PPU *Zarraga* [2010] ECLI:EU:C:2010:828.
25. Predmet C-497/10 PPU *Mercredi* [2010] ECLI:EU:C:2010:829.
26. Predmet C-34/09 *Ruiz Zambrano* [2011] ECLI:EU:C:2011:124.
27. Predmet C-256/11 *Dereci i drugi* [2011] ECLI:EU:C:2011:734.
28. Spojeni predmeti C-356/11 i 357/11 *O. i S.* [2012] ECLI:EU:C:2012:776.
29. Predmet C-92/12 PPU *Health Service Executive* [2012] ECLI:EU:C:2012:255.
30. Predmet C-648/11 *M. A. i drugi* [2013] ECLI:EU:C:2013:367.
31. Predmet C-656/13 *L. v. M.* [2014] ECLI:EU:C:2014:2364.
32. Predmet C-457/12 *S. i G.* [2014] ECLI:EU:C:2014:136.
33. Predmet C-436/13 *E. v. B.* [2014] ECLI:EU:C:2014:2246.
34. Predmet C-184/14 *A. v. B.* [2015] ECLI:EU:C:2015:479.
35. Predmet C-165/14 *Rendón Marín* [2016] ECLI:EU:C:2016:675.
36. Predmet C-111/17 PPU *O. L. v. P. Q.* [2017] ECLI:EU:C:2017:436.
37. Predmet C-133/15 *Chavez-Vilchez i drugi* [2017] ECLI:EU:C:2017:354.
38. Predmet C-512/17 *HR* [2018] ECLI:EU:C:2018:513.
39. Spojeni predmeti C-325/18 PPU i C-375/18 PPU *C. E. i N. E.* [2018] ECLI:EU:C:2018:739.
40. Predmet C-393/18 PPU *U. D. v. X. B.* [2018] ECLI:EU:C:2018:835.
41. Predmet C-550/16 *A. i S.* [2018] ECLI:EU:C:2018:248.
42. Predmet C-635/17 *E* [2019] ECLI:EU:C:2019:192.
43. Predmet C-129/18 *SM* [2019] ECLI:EU:C:2019:248.

V. Praksa ESLJP-a

1. *Guichard protiv Francuske*, Zahtjev br. 56838/00, presuda od 9. rujna 2003.
2. *Balabontin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Zahtjev br. 39067/97, presuda od 14. rujna 1999.